

Opettajien kokemuksia koulukiusaamisesta ja keinoista puuttua siihen

Kasvatustieteiden
pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto
Opettajankoulutuslaitos, Rauma

Laatija:
Maiju Taipale

26.9.2022
Turku

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Kasvatustiede

Tekijä(t): Maiju Taipale

Otsikko: Opettajien kokemuksia koulukiusaamisesta ja keinoista puuttua siihen

Ohjaaja(t): yliopistotutkija Teija Koskela

Sivumäärä: 73 sivua

Päivämäärä: 26.9.2022

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää opettajien kokemuksia koulukiusaamisen huomaamisesta, puuttumisesta ja ennaltaehkäisystä. Millä tavoin opettajat huomaavat kiusaamisen ja mitä haasteita siinä esiintyy. Miten opettajat puuttuvat kiusaamiseen ja mitä toimintatapoja he pitävät toimivina. Selvitin myös konkreettisia keinoja ennaltaehkäistä kiusaamista kouluissa.

Tutkimukseen osallistui vapaaehtoisesti kymmenen opettajaa, jotka toimivat alakoulun opettajina tai olivat aiemmin toimineet. Kaikilla oli kokemusta koulukiusaamisesta. Puolistrukturoitu teemahaastattelu toimi aineistonkeruumenetelmänä ja haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina. Haastatteluja pidettiin etäyhteydellä ja kasvokkain tapaamisella. Haastatteluaineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä luokittelemalla ne haastattelun teemojen mukaan.

Tutkimuksen tuloksista ilmeni, että kiusaamisen huomaamisessa opettajat pitivät erityisen tärkeänä oppilaiden hyvää tuntemusta ja opettajan tulee olla helposti lähestyttävä sekä avoin. Opettajan on oltava läsnä oppilaiden arjessa ja välillä havainnoida heitä. Riittävät resurssit välitunti valvonnassa ovat myös tärkeitä. Luokan ilmapiiri vaikuttaa myös siihen, miten helposti kiusaamisesta uskalletaan kertoa. Haasteena opettajat kokevat, että kiusaaminen tehdään välillä todella taitavasti salassa ja siitä ei kerrota kenellekään. Yleisin kiusaamismuoto tämän tutkimuksen mukaan on ryhmän ulkopuolelle jättäminen.

Kiusaamiseen puututaan eniten kasvatuskeskusteluilla ja KiVa Koululla. Tässä tutkimuksessa yhtä koulua lukuun ottamatta muut kuuluivat KiVa Kouluun. KiVa Koulua pidetään toimivana ja koetaan, että sillä pystytään tehokkaasti puuttumaan kiusaamiseen. Erityisen hyvää siinä on selkeä toimintamalli, seurantakeskustelut ja tarvittaessa voidaan pyytää apua myös muilta tahoilta. Haasteena koetaan, että välillä KiVa tiimin opettajia saisi olla enemmän, jotta tapauksiin pystyttäisiin nopealla aikataululla puuttumaan. Kiusaamisen ennaltaehkäisyllä on tämän tutkimuksen mukaan todella tärkeä rooli kiusaamisen vastaisessa työssä. Siinä tärkeää on ryhmäytyminen, kannustava ja myönteinen luokkahenki, yhdessä tekeminen, tunne- ja sosiaalisten taitojen harjoittelu. Pari ja ryhmätyöskentelyyn tulee myös kiinnittää erityistä huomiota luokassa ja opettajan tulee tarkkaan harkita, miten parit/ryhmät jaetaan. Opettajan oma esimerkki on myös tärkeä, miten opettaja kohtelee ihmisiä ja puhuu muille. Opettajan tulee olla kunnioittava, luotettava, ystävällinen ja oikeudenmukainen.

Avainsanat: koulukiusaaminen, koulukiusaamisen huomaaminen, koulukiusaamiseen puuttuminen, koulukiusaamisen ennaltaehkäisy

Sisällysluettelo

1	Johdanto	6
2	Koulukiusaaminen	8
2.1	Kiusaamisen väkivaltaisuus	9
2.2	Koulukiusaaminen ryhmädynaamisena ilmiönä	10
2.3	Roolit kiusaamisessa	11
2.4	Kiusaamisen seuraukset	15
2.5	Kiusaamisen huomaaminen	16
2.6	Kiusaamisen ennaltaehkäisy	17
3	Koulukiusaamiseen puuttuminen	20
3.1	Kodin ja koulun välinen yhteistyö	23
3.2	KiVa-koulu	24
3.3	Kasvatuskeskustelu	26
3.4	Verso eli vertaissovittelu	26
4	Tutkimuskysymykset	28
5	Tutkimuksen toteutus	29
5.1	Aineistonkeruumenetelmä	29
5.2	Tutkimukseen osallistujat	30
5.3	Aineistonkeruu	31
5.4	Aineiston analysointi	33
5.5	Tutkimuksen eettisyys	34
6	Tulokset	36
6.1	Koulukiusaamisen huomaaminen ja siitä kertominen	37
6.1.1	Koulukiusaamisen huomaamisen haasteet	39
6.1.2	Keinoja koulukiusaamisen selvittämiseen	40
6.1.3	Kiusoitteleen ja koulukiusaamisen ero	42
6.1.4	Koulujen yleisimmät kiusaamismuodot	42
6.2	Koulukiusaamiseen puuttuminen	44
6.2.1	KiVa koulu	45

6.2.2 KiVa koulun vahvuudet ja haasteet sekä kehittäminen	48
6.2.3 Verso eli vertaissovittelumalli	49
6.2.4 Koulukiusaamisen puuttumisen haasteet	50
6.2.5 Yhteistyö huoltajien kanssa	52
6.3 Koulukiusaamisen ennaltaehkäisy	54
7 Pohdinta	59
7.1 Tulosten suhde aikaisempiin tutkimuksiin	59
7.2 Tutkielman arviointi ja kriittinen pohdinta	62
7.3 Tulosten hyödyntämismahdollisuuksia ja jatkotutkimus ehdotuksia	63
7.4 Johtopäätökset	64
Lähteet	66
Liitteet	72
Liite 1. Haastattelurunko	72

1 Johdanto

Koulukiusaaminen on yleinen ilmiö kouluissa ja aihe on viime vuosina ollut paljon esillä. Aihe herättää voimakkaita reaktioita ja tunteita. Aikuisilla on suuri vastuu siinä, millaista esimerkkiä näytämme lapsille ja nuorille, miten kohtelemme toisia sekä osaammeko arvostaa ihmisten erilaisuutta. Erilaisuus on suuri rikkaus ja toisia tulisi kohdella niin kuin itseään toivoo kohdeltavan. Koulukiusaaminen jättää pahimmassa tapauksessa ikuiset arvet ja vaikuttaa elämään vielä aikuisenakin. Kiusaamiseen tulee suhtautua vakavasti ja siihen tulee puuttua välittömästi.

Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvin) tekemän kyselyn mukaan joka kymmenes oppilas ei uskalla kertoa kiusaamisesta, koska ei usko siitä olevan mitään hyötyä. Oppilaat eivät myöskään tiedä, miten heidän kouluissaan kiusaamiseen puututtaisiin. Kyselyyn vastasi yli 12 000 peruskoulun oppilasta ja heistä noin kolmannes oli kokenut kiusaamista joissain kohtaa kouluvuotta. Huoltajat myös kokivat, etteivät saaneet koulusta tietoa, miten kiusaamiseen puututaan ja mitä keinoja kouluilla on käytössä. Monia menetelmiä on kyllä kehitelty, mutta tärkeintä on se, miten menetelmää käytetään koulussa sekä koko koulun tulisi sitoutua siihen. Oppilaita olisi hyvä myös ottaa toimintaan aktiivisesti mukaan. Menetelmän tulisi olla osa koulun arkea ja silloin myös kiusaaminen todennäköisesti vähenisi. (Terävä 2022.)

Kouluterveyskyselystä (2021) ilmenee, että peruskoulun neljännen ja viidennen luokan oppilaista kahdeksan prosenttia koki kiusaamista lukuvuoden aikana vähintään kerran viikossa. Kiusaamista esiintyy eniten alakoulussa verrattuna yläkouluun, ammatilliseen oppilaitokseen tai lukioon. Oppilaista 63 prosenttia kertoi, että kiusaaminen on vähentynyt tai loppunut kertomisen jälkeen. Pojista 17,5 prosenttia oli kokenut kouluvuoden aikana fyysistä uhkaa ja tytöistä oli kokenut 12 prosenttia. Kiusaamiseen puuttuminen on hyvä tehdä kouluissa näkyväksi ja opettajien käyttäen aikaa myös ennaltaehkäisyyn. Opettajilla tulisi olla aikaa kohdata oppilaansa ja olla läsnä arjessa sekä oikeasti kiinnostunut oppilaiden hyvinvoinnista.

Koulukiusaamiseen puuttuminen on mahdollista ja KiVa Koulu -ohjelma on ollut suosittu. Yhä useampi koulu kuuluu KiVa Kouluun ja tutkimusten mukaan niissä kouluissa on myös kiusaaminen vähentynyt. Kiusaamisen huomaaminen on välillä yllättävän haastavaa, jos

oppilas ei itse siitä uskalla kertoa kenellekään. Tässä tutkimuksessa selvitän opettajien kokemuksia kiusaamisen huomaamisesta ja mitä keinoja siinä voi käyttää apuna. Haastattelen opettajia myös keinoista puuttua kiusaamiseen ja mitä haasteita siinä ilmenee. Ennaltaehkäisy on erittäin merkittävässä roolissa ja opettajat kertovat myös kokemuksiaan ennaltaehkäisystä sekä konkreettisia keinoja siihen.

2 Koulukiusaaminen

Koulukiusaaminen on yleinen ongelma monissa maamme kouluissa. Kiusaaminen on toistuvaa ja yleensä sitä on jatkunut jo pidemmän aikaa. Se voi olla henkistä tai fyysistä. Kiusattu on tilanteissa usein puolustuskyvytön. Kiusaamista on pilkkaaminen, sortaminen, ulkopuolelle jättäminen, pahan puhuminen, epäoikeudenmukainen kohtelu, uhkailu ja fyysinen satuttaminen. (Kaski & Nevalainen 2017.) Salmivallin (2010) mukaan kiusaaminen on systemaattista vallan väärinkäyttöä. Se kohdistuu toistuvasti samaan henkilöön ja kiusaaja on jollain tavalla kiusaajaa vahvempi. Konfliktit ja erimielisyydet ovat eri asia kuin kiusaaminen ja niitä tapahtuu päivittäin, mutta ne eivät kohdistu aina samaan henkilöön.

Kiusaaminen voidaan jakaa neljään eri ilmenemismuotoon. Sanaton viestintä eli ilmeillä ja eleillä halutaan loukata toista tai jättää kokonaan huomioimatta, ihan kuin olisi ilmaa. Äänensävyillä voidaan myös loukata ja väheksyä jotakuta. Sanallinen viestintä eli haukkuminen, mollaaminen ja pahan puhuminen suoraan tai selän takana. Tähän kuuluu myös sosiaaliseen mediaan loukkaavasti kirjoitetut asiat. Toiminta eli ulkopuolelle jättäminen, eristäminen, epäoikeudenmukainen toiminta, töniminen, lyöminen ja viharikokset. Sosiaalisessa mediassa tapahtuva kiusaaminen eli epäasiallisten viestien/kuvien levittäminen ja identiteettivarkaus. (Kaski & Nevalainen 2017.) Verkkokiusaaminen perustuu usein tekijän nimettömyyteen, eikä uhrilla myöskään ole mahdollisuutta suojautua kiusaamiselta. Kiusaaminen ei tapahdu kasvokkain, jolloin kiusaaminen saattaa olla todella ilkeää. Tällöin vuorovaikutuksen puute vähentää entisestään kiusaajan kokemaa empatian tunnetta. (Bork-Huffer, Kaufmann & Mahlkecht 2020.)

Kiusaaminen on jatkuvaa ja kohdistuu aina samaan oppilaaseen. Hänelle aiheutetaan tahallaan ja toistuvasti harmia. Osapuolten roolijako on selkeä. Toinen on voimasuhteissa vahvemmalla ja toinen jää heikommaksi. Kahden yhtä vahvan mitellessä keskenään kyse ei ole kiusaamisesta. (Hamarus 2008.) Kiusaamisessa osapuolten välillä on epätasaväkisyys. Epätasaväkisyyden syy voi olla ikä, fyysinen voima, asema ryhmässä, tukijoukkoihin tai joihinkin muihin ominaisuuksiin tai resursseihin liittyvä. (Salmivalli 2010.) Koulukiusaamista määriteltäessä tärkeitä tekijöitä ovat tahallisuus, päämäärätietoisuus ja tavoitteellisuus (Hamarus 2008).

Oppilas on kiusattu, silloin kun hän joutuu useita kertoja tietyn ajan sisällä negatiivisten tekojen kohteeksi yhden tai useamman henkilön vuoksi (Olweus 1992). Kiusaamisen määrittelyssä toistuvuus luo myös riskin sille, että puututaanko kiusaamiseen vasta liian myöhään, jos vain odotetaan, että teot toistuvat tarpeeksi monta kertaa (Repo 2013). Tällöin kiusaamiseen on myös jo haastavampaa puuttua, kun kiusaamisen roolit ovat jo ehtineet syntyä. Mitä varhaisemmassa vaiheessa kiusaamiseen puututaan, sitä tehokkaampaa se on. (Hamarus 2008.)

Tutkimusten mukaan 5-15 prosenttia peruskoulun oppilaista kokee jatkuvaa kiusaamista. Koulukiusaaminen on monen oppilaan arkea ja vaikuttaa heihin kokonaisvaltaisesti myös pitkällä aikavälillä. Kiusaamisesta suurin osa tapahtuu tilanteissa, joissa aikuinen ei ole lähellä eli välitunneilla, ruokatunneilla ja ennen oppitunnin alkua. Oppilaat itse nostavat usein esille liikuntatunnit, joissa kiusaamista esiintyy usein. (Lämsä 2009.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman mukaan jokaisella lapsella on oikeus hyvään ja turvalliseen koulupäivään. Oppilaiden hyvinvoinnista huolehtiminen kuuluu kaikille koulun aikuisille. Kaikkien oppilaiden tarpeet, edellytykset ja vahvuudet tulee myös huomioida opetuksen järjestämisessä. Opetuksen järjestäjä on vastuussa siitä, että jokaisella oppilaalla on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. (OPS 2014.)

2.1 Kiusaamisen väkivaltaisuus

Lapsikaan ei vältty tämän päivän lisääntyviltä ja yhä kovemmilta väkivaltauutisilta. Televisiosarjat ovat aina vain väkivaltaisempia ja usein myös lapset ovat väkivallan tekijöinä tai kohteina. Lapset pelaavat paljon konsolipelejä, jotka ovat usein hyvin väkivaltaisia ja myös internetistä lapset näkevät paljon väkivaltaa. Lasta on suojattava väkivaltaisilta peleiltä ja ohjelmilta. (Mäkijärvi 2008.)

Jo päivähoitossa ollaan todella huolissaan lisääntyvästä väkivallasta lasten keskuudessa. Väkivalta päiväkodissa ja kouluissa on raakaa, eikä satuttamista lopeteta, ennen kuin aikuinen puuttuu tilanteeseen. Huolestuttava ilmiö on myös se, että yhä useampi lapsi tai nuori ei tunnu katuvaan tekojaan ollenkaan, eikä tunne myötätuntoa uhriaan kohtaan. Aikuinen tuntee usein näissä tilanteissa riittämättömyyttä, mutta tilanteet on silti jaksettava aina käydä läpi

uudelleen ja uudelleen. Väkivaltaa ei tule hyväksyä ikinä missään muodossa. Väkivallan raaistuminen on täysin aikuisten vastuulla. (Mäkijärvi 2008.)

2.2 Koulukiusaaminen ryhmädynaamisena ilmiönä

Usein kiusaaminen tapahtuu ryhmässä ja se perustuu luokan jäsenten välisiin sosiaalisiin suhteisiin. Kiusaaminen on sosiaalinen tilanne ja siihen vaikuttaa monet ryhmätason mekanismit. Olweus on esittänyt seuraavat mekanismit: Kiusaajan toiminnasta otetaan mallia ja varsinkin epävarmat oppilaat, joilla ei ole vakiintunutta asemaa ryhmässä, helposti toimivat samalla tavalla kuin kiusaaja. Sivusta seuraavien oppilaiden käsitys kiusaamisen vastustamisesta saattaa heikentyä, jos kiusaamistilanteet johtavat kiusaajan voittoon. Silloin kun kiusaamiseen osallistuu useita oppilaita, niin yksilön vastuuntunto heikkenee niin paljon, että kiusaamisen jälkeen ei välttämättä kaduta juurikaan tekoja. Jatkuva kiusaaminen johtaa myös siihen, että uhri aletaan nähdä vähitellen heikompana ja arvottomampana.

Mallioppimisen lisäksi myös pelko kiusaajaa kohtaan selittää oppilaiden samaistumista kiusaajaan. Näin pyritään välttämään uhatuksi tulemisen tunnetta. (Salmivalli 1998.)

Vertaisryhmällä on suuri rooli koulukiusaamistilanteissa. Muut oppilaat joko tukevat avoimesti kiusaajaa, asettuvat uhrin puolelle tai poistuvat tilanteesta, jolloin he hyväksyvät kiusaamisen. Kiusaamisen vastaiseen työhön tulisi aina osallistua koko ryhmä, jolloin kiusaajat eivät saisi niin helpolla sosiaalista valtaa. Oppilaiden vertaissuhteiden rakenne ja varsinkin epätasa-arvoinen asema luokkahuoneessa on merkittävä tekijä kiusaamisen syntyymiseen ja jatkumiseen. (Garandau 2014.) Opettajalla auktoriteettina on merkittävä vaikutus oppilaiden asenteisiin, käsityksiin ja käyttäytymiseen sekä positiivisen ilmapiirin luomisessa. Opettajien ja oppilaiden välisellä suhteella on myös yllättävän suuri vaikutus luokan sosiaalisen dynamiikan rakenteeseen. Kun opettajilla ja oppilailta on yhteinen näkemys luokan sosiaalisesta dynamiikasta, edistää se oppilaiden kouluun kuulumisen tunnetta ja oppilailta on suurempi halu puolustaa kiusaamisen uhreja. (Hai-Jeong, Philip & Scott 2013.)

Oppilaat etsivät tietynlaista turvaa ja anonymisuutta olemalla samanlaisia kuin muut ryhmän jäsenet. Yhdenmukaisuutta haetaan esimerkiksi pukeutumisella, käyttäytymisellä, asenteilla ja puhutavalla. Kaikki haluavat tulla ryhmässä hyväksytyiksi ja paine yhdenmukaisuuteen on

usein hyvin vahva. Paljon poikkeavat oppilaat voivat joutua helposti kiusatuiksi ja eristetyiksi. Kiusattua oppilasta ei auteta, vaikka ehkä haluttaisiinkin, mutta ryhmänpaine estää puuttumisen ja pelätään oman suosion puolesta. Ei uskalleta puolustaa kiusattua, vaan sallitaan hänen syrjintänsä, ja samalla muu ryhmä myös osallistuu kiusaamiseen. (Salmivalli 1998.) Pečjak ja Pirc (2017) mukaan vertaisvaikutus kiusaamisilmiössä on suuri. Kavereilla on paljon valtaa oppilaan toimintaan. Samalla tavalla kuin kaverit saavat jonkun kiusaamaan muita, heidän vaikutuksensa on myös päinvastainen. Kaverit voivat myös saada kiusaamisen loppumaan, joten on erityisen tärkeää panostaa koko vertaisryhmän asenteisiin kiusaamisen vakavuudesta ja sen seurauksista.

2.3 Roolit kiusaamisessa

Kiusaamisen uhri

Hamaruksen ja Kaikkosen (2009) mukaan kiusaaminen yleisemmin johtuu suosion, vallan tai aseman tavoittelusta. Se alkaa siitä, että etsitään uhrista jokin piirre, joka hänessä on erilaista kuin muissa. Kiusatulle kehitetään tietynlainen negatiivinen maine usein kehittämällä hänestä keksittyjä tarinoita. Kiusaaja määrittelee, mitä ryhmässä arvostetaan ja mitä taas halveksutaan, käyttämällä hyväksi kiusatun erilaisuutta. Kiusaaja saa tällä tavalla itselleen valtaa ja pakottaa samalla muut hyväksymään vääränlaisia arvoja yhteisössä, jotta he välttyvät kiusaamiselta.

Davis, El Sheikh, Espelage, Ingram, Merrin ja Valido (2019) on tutkinut kiusaamisen uhriksi joutumisen ja masennuksen yhteyttä sekä voidaanko, niitä vähentää kouluun kuulumisen tunteella. Tutkimuksen mukaan korkeammat masennusoireet altistivat näitä oppilaita helpommin kiusaamisen uhriksi. Kouluun kuulumisen tunne vähensi tytöillä pitkäaikaisia ongelmia, mutta pojilla yhteyttä ei löydetty.

Hiljaisen kiusaamisen uhrit jäävät usein yksin kiusaamisen kanssa. He harvoin uskaltavat kertoa kiusaamisesta kenellekään. Hiljainen kiusaaminen on epäsuoraa ja sitä on muiden vaikea huomata. Epäsuoraa kiusaamista ovat katseet, vaikeneminen, selän kääntäminen kiusatulle, tuijottaminen ja sulkeminen ryhmän ulkopuolelle sekä kiusatun kohteileminen kuin hän olisi ilmaa. (Lämsä 2009.)

Kiusaamisen uhri on joutunut fyysisen tai henkisen väkivallan kohteeksi. Kiusatut altistuvat toistuvasti yhden tai useamman henkilön negatiivisille teoille. Tutkimusten mukaan kiusattuja on kouluissa enemmän kuin kiusaajia. Kiusattujen oppilaiden asema luokassa on helposti hyvin pysyvä, siksi siihen pitäisi pystyä puuttumaan mahdollisimman nopeasti ja tehokkaasti. Tutkijoilla on monia eri mielipiteitä sille, miksi joitakin lapsia kiusataan. Periaatteessa ketä vain lasta voidaan alkaa kiusata. Toki kiusaamiseen saattaa vaikuttaa se, että eroaa ulkoisesti muista lapsista tai omalla käyttäytymisellään jotenkin ärsyttää kiusaajaa. Yleensä kiusaaja puuttuu johonkin näkyvään ja pysyvään ominaisuuteen, johon uhrin on itse hankala vaikuttaa. Kiusaamisen syynä voivat myös olla positiiviset asiat, esimerkiksi hyvä koulumenestys tai kohtelias käytös. Kiusattu ei välttämättä eroa ulkoisilta ominaisuuksiltaan tai käytökseltään muista. (Aho & Laine 1997.)

Kiusaaja

Kukaan ei synny kiusaajaksi vaan kiusaajaksi kasvetaan. Kiusaaja voi olla kuka tahansa. Kiusaajia yhdistävä tekijä usein on se, että heillä on itsellä vaikeuksia oman empatia- eli myötälämiskykynsä kanssa. Kiusaajia on erilaisia, joku voi huonoina hetkinä kiusata välillä muita, toinen kiusaa jatkuvasti ja taas joku toinen katu kiusaamista välittömästi, joku taas ei kadu yhtään. (Kaski & Nevalainen 2017.) Epäsuorasti muita kiusaavat eivät välttämättä itse tiedosta olevansa kiusaajia, vaan he varmistelevat toiminnallaan asemaansa kaveriporukassa. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö kyse olisi kiusaamisesta. Kiusaajat eivät välttämättä aina ole sosiaalisesti sopeutumattomia, vaan he voivat olla suosittuja sekä sosiaalisesti lahjakkaita oppilaita. He ovat taitavia naamioimaan kiusaamisen leikiksi. Opettajat kokevat puuttumisen haastavaksi tällaisissa tilanteissa. (Lämsä 2009.)

Jo pienille lapsille opetetaan, että ilkeä käytös tuottaa pahaa mieltä ja kipua toiselle. Lapsi oppii tuntemaan empatiaa ja myötälämistä ihmisiä kohtaan. Osalla lapsista kuitenkin empatiataidot eivät kehity samalla tavalla ja yleensä kiusaajilla empatiataidoissa on puutteita. Kiusaaja ei koe myötätuntoa toista ihmistä kohtaan samalla tavalla. Kiusaajalle omat tarpeet ovat aina etusijalla, eikä hän pysty ottamaan muita huomioon kovin hyvin. Toisinaan kiusaajat haluavat edistää omaa etuaan esimerkiksi koululuokassa. Tällöin oppilas kokee taitavat ihmiset hänelle uhaksi ja tekee kaikkensa, jotta muut eivät olisi häntä parempia. Tällainen ihminen on taitava manipuloija ja yrittää hyötyä kaikista ihmisistä. Koulussa osa oppilaista ovat ahkeria ja aktiivisia, mutta ongelma syntyy siinä, kun heidän tulisi aina olla parhaita ja näin ollen heikommat joutuvat kärsijöiksi. (Lämsä 2009.)

Lapsi voi myös joskus kiusata pelosta, jotta huomio kääntyy hänestä itsestään pois. Hän ajattelee, että hänen pitää ehtiä itse ensin kiusata, jotta hän ei itse joudu uhriksi. Lapset, jotka pelkäävät kiusatuksi joutumista ajautuvat helposti toisen kiusaajan kaveriksi. Lapsi ymmärtää tekevänsä väärin, mutta puolustautuu sillä, että hän toimii vähän kuin itsepuolustukseksi. Luokan pelle ja hauskuuttaja voi toiminnallaan joskus myös olla kiusaaja. Hän hakee muiden naurattamisella itselleen hyväksyntää ja usein kertoo vitsejä toisten oppilaiden heikkouksista. (Lämsä 2009.) Kiusaamisella usein voidaan hakea huomiota toisilta sekä halutaan tuntea itsensä paremmaksi ja voimakkaaksi (Beaty & Alexeyev 2008).

Kiusaaja voi myös kyetä tuntemaan empatiaa, mutta hänen maailman kuvansa on erittäin mustavalkoinen ja tämä johtaa muiden kiusaamiseen. Hän on monille ihmisille hyvin ilkeä. Hän jakaa ihmiset kahteen ryhmään; saman- ja erimielisiin. Erimieliset joutuvat natsipersoonan uhreiksi ja kun taas samanmieliset kokevat henkilön erittäin empaattisena ja mukavana. Tällainen ihminen ei pidä ihmisistä, jotka ovat erilaisia kuin hän itse ja he joutuvat kiusatuksi. Koulussa hän kiusaa systemaattisesti jotain valittua henkilöä ja usein kerää porukan ympärilleen. (Kaski & Nevalainen 2017.) Perhetaustat saattavat myös usein kiusaajilla olla haastavia. Usein perheissä on käytetty fyysisiä kurinpito menetelmiä tai vastaavasti lapsille ei ole asetettu rajoja ollenkaan, jolloin he reagoivat tilanteisiin kiusaamalla muita. Kiusaaminen on yleensä luonteeltaan aggressiivista. (Beaty & Alexeyev 2008.)

Joskus kiusaamisen voi johtua myös kateudesta. Kiusaaja kokee olevansa kateellinen mille tahansa, esim. asioille tai onnistumisille. Hän ei kestä sitä, että muut onnistuvat. Hän kiusaa usein vain silloin, kuin oma epäonnistuminen uhkaa. Hän väheksyy ja pilkkaa muita. Hänen on todella vaikea kestää sitä, että joku toinen on häntä parempi jossain asioissa. (Lämsä 2009). Kiusaajat saattavat esittää itsevarmoja, mutta todellisuudessa he ovat erittäin epävarmoja itsestään (Beaty & Alexeyev 2008).

Aina kiusaajat eivät ole niin sanottuja kiusaajatyyppejä, vaan he alkavat kiusata joutuessaan tietynlaiseen porukkaan. Yhteisön paine ohjaa heitä toimimaan vastoin omia moraalikäsitteisiään. Tällainen kiusaaja usein kokee myötätuntoa kiusaajaa kohtaan ja kärsii itsekin tilanteesta, mutta hän ei osaa toimia muulla tavoin. Yhteisön rakenne on niin vahva, että sitä on vaikea lähteä muuttamaan. (Lämsä 2009.) Fluck (2017) on tutkinut, miksi oppilaat alkavat kiusata ja tutkimuksessa nousee esiin hyvin vahvasti vertaispaine kiusaamisen

motivaationa. Ilmiötä esiintyy erityisesti oppilailla, joilla oman identiteetin määrittely riippuu vahvasti kavereiden hyväksymisestä.

Muut roolit

Sivustaseuraajana lapsi osallistuu myös kiusaamiseen. Mukana nauraminen kertoo siitä, että antaa tukensa kiusaajalle. Tällöin lapsille on tärkeä kertoa, mistä kiusaamisesta on kyse. Kun lapsi ymmärtää, että kyse on vallantavoittelusta ja se on väärin, niin lapsen on helpompi olla osallistumatta siihen. Jokaisen velvollisuus on puuttua kiusaamiseen ja siitä kertominen ei ole kantelua. Lapsia tulisi rohkaista ja kannustaa kertomaan välittömästi kiusaamisesta ja olemaan kiusatun ystävä. Mitä paremmin lapset tuntevat toisensa, sitä vähemmän kiusaamista yleensä esiintyy. (Hamarus 2012.)

Thornbergin (2018) haastattelututkimuksessa tarkasteltiin sivustakatsojien toimintaa kiusaamistilanteissa. Siinä nousi esiin, että jos kyse oli ystävästä, halusivat oppilaat auttaa häntä. Toisaalta jos kiusaaja oli ystävä, ajateltiin, että kiusattua ei tarvitse auttaa tai tilanteeseen on hankala puuttua. Jos oppilaiden asema oli heikompi kuin kiusaajan/kiusaajien asema, niin oppilaiden oli haastavaa ajatella, että he voisivat auttaa kiusattua. Silloin kun kiusaaja on suosittu ja hänellä on paljon valtaa luokassa, niin muut oppilaat kokevat puuttumisen vaikeaksi. Tähän liittyy pelko joutua itse kiusatuksi. Jos taas oma asema luokassa on hyvä, niin silloin on helpompi tukea kiusattua.

Hiljaiset hyväksyjät pysyttelevät tilanteissa passiivisina tai saattavat jopa esittää, etteivät huomaa kiusaamista. Hiljainen hyväksyjä nimitys tulee siitä, että kiusattu kokee tilanteen niin, että muut luokkatoverit hyväksyvät kiusaamisen, koska eivät tee mitään. Silloin kiusattu kokee, että he ovat kiusaajan puolella. Nimitys ei kuitenkaan aina välttämättä kerro oppilaiden todellisista asenteista. (Pöyhönen 2021.) Adewoyen ja Plessinen (2021) tutkivat sivullisten reagoitua kiusaamistapauksissa ja tämän mukaan sivulliset pitivät itseään vastuullisena ja syyttivät itseään siitä, etteivät pystyneet puolustamaan uhria. Useimmissa tapauksissa he syyttivät itseään aivan turhaan. Sivulliset pelkäsivät itse joutuvansa myös uhriksi ja tämä vaikutti siihen, että sivulliset eivät kokeneet koulua turvalliseksi paikaksi eikä edistävän heidän hyvinvointiaan. Tämä osoittaa, että sivusta seuraajat kärsivät myös erilaisista terveysongelmista esimerkiksi unettomuudesta, koska eivät olleet pystyneet auttamaan uhria.

2.4 Kiusaamisen seuraukset

On selvää, että jos oppimisympäristö ei ole turvallinen, se näkyy oppimistuloksissa ja kouluviihtyvyydessä. Oppilaan joutuessa elämään koulussa pelon ja jännityksen alaisena niin oppiminen on melko mahdotonta. Luokassa, jossa kiusataan, vallitsee pelon ilmapiiri, jossa ei ole tilaa luovuudelle ja ilmaisulle. Kiusaaminen luo pelon ilmapiirin, jossa pelätään, milloin itse joutuu kiusatuksi. Tämä johtaa myös siihen, että muut oppilaat eivät uskalla puolustaa kiusattua. (Hamarus 2008.) Bork-Hufferin, Kaufmannin ja Mahlkechtin (2020) mukaan jatkuva kiusaaminen ei vaikuta pelkästään oppilaan fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin, vaan myös muuttaa heidän minäkäsitystään, vaikuttaa identiteetin muodostumiseen sekä heikentää sosiaalisia suhteita ja asemaa.

Koulukiusaaminen jättää aina jälkensä lapseen ja nuoreen. Se on vakava uhka lapsen hyvinvoinnille ja tasapainoiselle kehitykselle. Jälkien syvyyteen vaikuttaa se, kuinka nopeasti kiusaamiseen onnistutaan puuttumaan. Tärkeää on, että lapsi saa apua ja kiusaaminen saadaan loppumaan. Yksittäiset tapahtumat eivät vielä suuremmin vaikuta kiusatun kasvuun ja kehitykseen, mutta niistä voi alkaa ikävien tapahtumien ketju, joka vaikuttaa kielteisesti kiusatun minäkuvaan, itsetuntoon ja ihmissuhteisiin vielä vuosienkin päästä. (Lämsä 2009.) Koulu on velvollinen turvaamaan oppilaiden koulunkäynnin, jos kiusaamista ei saada loppumaan vaikuttaa se myös negatiivisesti akateemiseen menestykseen, ihmissuhteisiin ja mielenterveyteen. (Caines 2021).

Kiusaaminen voi nousta esiin masennuksena tai ahdistuksena vielä vuosienkin päästä, vaikka kiusaaminen olisi saatu aikoinaan loppumaan, mutta sitä ei ole käsitelty tarpeeksi perusteellisesti. Kiusaaminen on yksi syrjäytymisen ja pahoinvoinnin aiheuttaja nuorten keskuudessa. Kouluista tulisi ohjata kiusatut jälkihoitoon puhumaan tapahtuneesta ammattilaisten kanssa, jotta kokemus tulisi käsiteltyä. Kiusaajien tulisi myös saada ammattiapua. (Hamarus 2012.)

Kiusaaminen, jota ei ole huomattu voi näkyä esimerkiksi siinä, että lapsella on luvattomia poissaoloja ja tahallista myöhästelyä, jolloin vältellään yksinäisiä hetkiä välitunnilla. Tuntiaktiivisuus voi heikentyä, kun pelätään pilkkaamista ja nolaamista. Kouluarvosanat voivat huonontua. Sosiaaliset tilanteet aletaan kokea koko ajan ahdistavimmaksi.

Kiusaaminen pilaa lapsen itsetunnon ja itsetuntemuksen. Lapset kokevat olevansa täysin yksin ja ilo on kadonnut heidän elämästään. Pitkään jatkunut kiusaaminen voi aiheuttaa masennusta, ahdistusta ja tyhjyyden tunnetta. Kiusaaminen voi näkyä myös fyysisinä oireina, kuten vatsakipuna, päänsärkinä, ruokahaluttomuutena, voimattomuutena ja vapinana. Pitkään jatkunut kiusaaminen voi myös aiheuttaa univaikeuksia, paniikkikohtauksia ja itsetuhoista käytöstä. (Pajamäki 2014.)

Kiusatut usein myös kokevat häpeää ja kieltävät kokemansa kivun. Kiusattu saattaa alkaa ajatella, että hänessä on vika ja syyttää itseään kiusaamisesta. On erittäin tärkeää, että kiusattu vapautetaan taakasta ja hänelle kerrotaan, että vika ei todellakaan ole hänessä. (Höistad 2003.) Kiusaamisen uhri usein eristetään ryhmän ulkopuolelle ja hänen ihmisarvonsa kyseenalaistetaan. Jos tähän ei pystytä puuttumaan, on selvää, että tilanne on traumatisoiva ja jättää jälkensä uhuriin. (Repo 2013.) Kiusaamisen seuraukset vaikuttavat usein vielä aikuisenakin ja kiusatuilla on lisääntynyt riski joutua kiusatuksi myös työpaikalla. Kiusaaminen saattaa näkyä aikuisenakin vielä huonona itsetuntona ja vaikeutena luottaa muihin ihmisiin. Lapsuudenaikainen kiusaaminen saattaa näkyä depressiivisinä ajatuksina ja tunteina, esimerkiksi negatiivisinä ajatuksina itsestä, maailmasta ja tulevaisuudesta. (Pöyhönen 2021.)

2.5 Kiusaamisen huomaaminen

Forsberg, Horton ja Thorberg (2020) tutki sitä, miten koulun ympäristö ja rakenteelliset elementit vaikuttavat oppilaiden suhteisiin sekä opettajien kykyyn käsitellä oppilaiden välisiä sosiaalisia suhteita kuten kiusaamista. Koulujen ympäristön suunnittelulla on merkitystä siihen, miten herkästi kiusaamista pystytään huomaamaan ja ennaltaehkäisemään. Tutkimuksen mukaan tilavat pihat, joilla on oppilaille monipuolista tekemistä vähentää konfliktien määrää välitunneilla. Resurssien tärkeys välituntivalvoijissa nousi myös esille, opettajat kokevat riittämättömyyttä liian vähäisillä resursseilla valvonnoissa. Fyysisillä koulutiloilla on merkitystä myös siihen, miten siellä pystytään tukemaan vuorovaikutussuhteita. Kouluterveyskyselyillä selvitetään neljäs ja viides luokkalaisten kouluhyvinvointia. Kyselyissä selvitetään myös koulukiusaamista. Oppilaista kahdeksan prosenttia koki kiusaamista lukuvuoden aikana vähintään kerran viikossa. Oppilaista 63

prosenttia kertoi, että kiusaaminen on vähentynyt tai loppunut kertomisen jälkeen. (Kouluterveyskysely 2021.)

Kiviojan ja Puroilan (2017) mukaan lasten alakoulun arjesta nousee vahvasti esiin koulukiusaaminen, vaikka kiusaamiseen puututaan ja siitä puhutaan enemmän kuin ennen, on se edelleen vahvasti läsnä oppilaiden kouluarjessa. Oppilaat odottavat, että opettaja huomaa kiusaamisen ja puuttuu siihen välittömästi, jos näin ei tapahdu on se kiusatulle entistä rankempaa. Oppilaiden kouluarkea tutkittiin oppilaiden tekemien pöytäteatteri esitysten avulla ja tutkijat kokivat saaneensa aitoa tietoa lasten kokemusmaailmasta. Kiusaamistilanteiden huomaaminen koettiin haastavaksi ja se tapahtuu usein niin, että opettajien on haastavaa sitä huomata. Oppilaiden tarinoissa oli kuitenkin toivoa sen suhteen, että opettajat yrittävät sitkeästi huomata ja puuttua kiusaamistilanteisiin. Hamaruksen ja Kaikkosen (2009) mukaan kiusaamista ei pidä nähdä pelkästään pitkäkestoisena prosessina, vaan pieniinkin oppilaan kokemuksiin pitää puuttua. Näiden pienten tapahtumien tunnistaminen ja ymmärtäminen voi olla avain opettajalle kiusaamisen huomaamiseen ja puuttumiseen sen lopettamiseksi. Erittäin tärkeää on myös oppilaiden tunteminen, jotta opettaja pystyy estämään kiusaamisen ja huomaamaan sen riittävän ajoissa. Jos opettajat eivät tunne oppilaitaan, heidät voidaan helposti johtaa harhaan ja jopa oppituntia voidaan käyttää kiusaamiseen opettajien huomaamatta.

2.6 Kiusaamisen ennaltaehkäisy

Kiusaamisen ennaltaehkäisy aloitetaan jo varhaiskasvatuksessa ja sosiaalisten taitojen harjoittelu on tärkeää. Usein ajatellaan, että lasten tulisi itse harjoitella selvittämään ristiriitatilanteita, mutta aikuisen apu ja tuki on tilanteissa äärimmäisen tärkeää, koska lasten taidot eivät kehity ilman, että aikuinen ensin opettaa lapsille keinoja selvittää riitatilanteita. Tärkeitä taitoja ovat esimerkiksi kompromissien tekeminen, muiden kuunteleminen ja oman mielipiteen esille tuominen. Mitä enemmän näitä taitoja ollaan varhaiskasvatuksessa harjoiteltu aikuisen kanssa, sitä paremmilla taidoilla lapset menevät kouluun. (Repo 2013.) Lesterin ym. (2018) mukaan esiopettajien tiedoista ja taidoista tunnistaa sekä puuttua kiusaamiseen nousi esiin, että opettajat kokivat tunnistavansa näkyvän kiusaamisen, mutta salassa tapahtuvaa oli haastavaa huomata sekä puuttumiseen kaivattiin jo koulutusaikana lisää

tietoa ja keinoja puuttua kiusaamiseen erityisesti nettikiusaamiseen ja syrjintään. (Lester, Waters, Pearce, Spears, & Falconer 2018.)

Tenhusen (2008) mukaan opettajalla on merkittävä rooli lasten vertaisvuorovaikutukseen vaikuttajana. Opettaja pystyy monin eri keinoin mahdollistamaan tilanteita, joissa lapset kokevat kuuluvansa vertaisryhmään. Lapsen on tärkeää saada tunnekokemuksia ryhmään kuulumisesta. Tyypillisesti lapsi voi kokea ulkopuolisuuden tunteita, jos hänellä on vajavaisia ominaisuuksia tai kykyjä, esimerkiksi sosiaalisen taitojen pulmia. Lasten tulee saada kokea koulussa, että heitä arvostetaan ja heistä välitetään, vaikka heillä olisi mitä ongelmia. Ryhmytyemisessä on onnistuttu, jos luokka kokee eräänlaista me-henkeä ja heidän toimintaansa säätelee yhteisesti sovitut normit (Salmivalli 1998).

Luokan yhteenkuuluvuuden tunnetta voidaan lisätä monin eri tavoin. Ryhmän tutustuminen toisiinsa on erityisen tärkeää ja, jokaisen tulee tuntea olevansa hyväksytty. Ryhmän toiminnassa jokaisella oppilaalla tulee olla oma rooli, jossa hän kokee olevansa tarpeellinen koko ryhmälle. Yhteenkuuluvuuden tunteisiin liittyvät ongelmat usein johtuvat puutteellisista sosiaalisista taidoista. Tällöin on hyvä lähteä liikkeelle konkreettisesti opettamaan ryhmytyöskentelyn periaatteita. Sosiaalisista taidoista erittäin tärkeä on taito hyväksyä kaverit sellaisina kuin he ovat ja muiden tukeminen sekä kannustaminen. Opettajan oma esimerkki on myös tärkeä ja kannattaa antaa lapsille mahdollisimman paljon positiivista palautetta (Aho & Laine 2004.) Rolandin ja Gallowayen (2010) tutkimuksessa, miten luokkahuone vaikuttaa kiusaamiseen nousee esille, miten luokan sosiaalinen rakenne vaikuttaa suoraan kiusaamisen esiintymiseen ja opettajan auktoriteetilla luokassa on myös suuri vaikutus. Siinä yllätti, miten oppilaiden perheolosuhteilla ei ollut niin suuri vaikutus kuin opettajan toiminnalla luokassa.

Strindbergin ja Hortonin (2022) mukaan koulukiusaamisen, ystävyysuhteiden ja koulukontekstin välillä nousi esiin ystävyysuhteiden tärkeys. Oppilaat, jotka eivät pysty luomaan tai ylläpitämään ystävyysuhteita ovat vaarassa joutua kiusaamisen uhreiksi. Tällöin on myös vaara, etteivät muut oppilaat puolusta kiusattuja. Tutkimuksen mukaan kiusaaminen ja puolustautumatta jättäminen voidaan nähdä myös suojaus keinoina, jotta sosiaalisissa tilanteissa pysyisi jonkinlainen kontrolli, ylläpitämällä minäkuvaa ja ikätovereiden positiivisia käsityksiä. Ystävien saaminen on erityisen tärkeää kiusaamisen ennaltaehkäisyn kannalta.

Kiusaamisen vastaisessa työssä on erittäin tärkeää panostaa eettisten taitojen harjoitteluun. Etiikassa opetellaan olemaan ihminen toiselle ihmisille ja kunnioittamaan jokaista ihmistä sellaisenaan, kun on. (Hamarus 2008.) Keskustellaan luokassa, miten toiselle voi olla ystävä ja miten toisia voi auttaa. Kultainen sääntö on tärkeä ohje elämässä: kohtele toisia niin kuin haluaisit toisten kohtelevan sinua. Lasten itsetunnon tukeminen ja myönteisen palautteen antaminen tukee myös kiusaamisen ennaltaehkäisyä. (Hamarus 2012.) Ryhmytykseen on tärkeää varata riittävästi aikaa koulu vuonna ja yhteistyötaitoja harjoitellaan kaikkien kanssa. Kiusaamisen ennaltaehkäisyssä tärkeää on lasten itsetunnon ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen. Luokkahengellä on myös suuri vaikutus, mitä parempi luokkahenki on, sitä vähemmän kiusataan. Aikuisten välitön puuttuminen kiusaamistilanteisiin kertoo lapsille siitä, että kiusaamista ei hyväksytä missään muodossa. (Lämsä 2009.)

Hamaruksen ja Kaikkosen (2009) mukaan opettajien on oltava tietoisia yhteiskunnassa vallitsevista kulttuuriarvoista, pelosta, vallasta ja normeista, jotka vallitsevat oppilasyhteisöjen keskuudessa. Kiusaaminen tapahtuu yhteiskunnassa, jossa on normeja, jotka tukevat sitä jatkuvana prosessina. Näistä normeista puhuminen auttaa oppilaita ymmärtämään sosiaalisiin suhteisiin liittyvää vallankäyttöä. Tämä on yksi tapa purkaa valtaa, jonka kiusaaja on rakentanut näiden normien ympärille.

3 Koulukiusaamiseen puuttuminen

Koulukiusaamiseen tulee puuttua heti kiusaamisen huomattua. Avainasemassa kiusaamisen lopettamisessa ovat opettajat ja vanhemmat. Mitä kauemmin kiusaaminen on jatkunut, sitä vaikeampaa puuttuminen aina on. Usein kiusaamistapauksiin puututaan liian myöhään ja ongelmat on jo ehtinyt kasautua suuriksi. Aikuisten tulisi puuttua ajoissa kiusatun avunpyyntöihin ja nuorten häiritsevään käytökseen koulussa. Häiritsevä käytös viestii usein nuoren pahasta olost, joka taas johtaa helposti kiusaamiseen. Opettajan ja vanhempien yhteistyö kiusaamisen lopettamisessa on erityisen tärkeää. Aina se ei kuitenkaan riitä tilanteen selvittämiseen, silloin on hyvä ottaa oppilashuoltoryhmä tueksi. (Lämsä 2009.)

Yu-Hsien, Martin ja Li-Mingin (2021) tutkimuksessa selvitettiin opettajien pätevyyttä puuttua kiusaamistilanteisiin. Tutkimuksessa nousi esiin, että opettajien tulee olla valppaita ja havainnoida oppilaita, jotta he huomaavat kiusaamisen sekä puuttua välittömästi tilanteisiin. Opettajan on tärkeää keskustella tilanteesta heti useimmiten erikseen uhrin ja kiusaajan kanssa. Ennen keskustelua oppilaiden pitää olla rauhoittuneita ja tarvittaessa opettaja voi helpottaa keskustelun alkua kertomalla omia ajatuksiaan ja tunteitaan tilanteesta. Opettajan tulee kuunnella uhrin ja kiusaajan ajatukset ja tunteet tilanteesta. Opettajan on oltava aktiivinen ja antaa asianmukaisia vastauksia, jotta oppilaat ovat halukkaita kertomaan avoimesti kiusaamisesta. Kiusaamistapaus voidaan nähdä myös oppimisprosessina, jossa oppilailta on mahdollisuus oppia oikeita keinoja selvittää ristiriitatilanteita, ymmärtämään heidän henkilökohtainen vastuunsa tilanteessa ja kehittää heidän empatiakykyään.

Lain mukaan kaikissa kouluissa pitää olla menettelytavat, miten kiusaamistilanteisiin puututaan mahdollisimman tehokkaasti. Yleensä edetään portaittain ja kuvataan, miten toimitaan, jos kiusaaminen edelleen jatkuu puuttumisesta huolimatta. Ensimmäisessä vaiheessa tilannetta käsitellään pienessä tiimissä oman opettajan kanssa. Seuraavassa vaiheessa mukaan tulee yleensä rehtori, vanhemmat ja oppilashuoltohenkilöstö. Viimeinen vaihe voi johtaa esimerkiksi kiusaajan määräaikaiseen erottamiseen koulusta, luokan vaihtoon tai asiantuntija-avun pyytämiseen. (Hamarus 2012.) Cliplefin (2021) tutkimuksen mukaan opettajien tulisi saada säännöllistä koulutusta kiusaamisen tunnistamisesta ja puuttumisesta. Eräs toimiva keino vähentää kiusaamista on empatiataitojen kehittäminen ja ongelmaratkaisukyvyyn lisääminen.

Kansainvälisesti tunnetuin on keskustelumenetelmä Pikasin malli, jota käytetään kiusaamistapausten selvittämisessä. Se perustuu yksittäisten oppilaiden kanssa käytäviin keskusteluihin, vaikka Pikas nimenomaan korostaa, että kiusaaminen on ryhmäväkivaltaa, jossa oppilaat vahvistavat toinen toisensa käyttäytymistä. Idea keskusteluissa on kuitenkin vaikuttaa myös kiusaajan tukijoukkoihin. Menetelmässä käytetään myös ryhmäkeskustelua, jossa on tarkoitus varmistaa, että kiusaaminen on loppunut pysyvästi. Pikasin menetelmiin kuuluu kaksi erilaista keskustelu vaihtoehtoa: yhteisen huolen menetelmä ja suggestiivisen käskyn menetelmä. Näiden ero on siinä, että yhteisen huolen menetelmässä lähestymistapa on pehmeämpi, mutta toisessa menetelmässä aikuinen ottaa autoritaarisen otteen ja tekee jämäkästi selväksi, että kiusaamisen on loputtava. (Salmivalli 2010.)

Pikasin kanssa hyvin samoihin aikoihin on kehitetty No Blame Approach-menetelmä Isossa-Britanniassa. Malli myös muistuttaa hyvin paljon Pikasin mallia. Tässä lähtökohtana on yhteisen vastuun ottaminen syyttelyn sijaan ja menetelmän vahvuus on sen ratkaisukeskeisyys. Mallissa keskustellaan ensin kiusatun kanssa ja sen jälkeen kaikkien kiusaamisen osallistuneiden kanssa. (Salmivalli 2010.)

Ruotsissa on kehitelty Farsta-menetelmä Pikasin mallin pohjalta. Menetelmä koostuu hyvin pitkälti myös yksilökeskusteluista, mutta lisänä tässä on koulun kiusaamisen vastainen työryhmä, jonka tehtävä on selvittää koulun kiusaamistapauksia. Pikasin mallista tämä eroaa myös siinä, että selvittämiskeskustelut tulevat yllätyksenä. Oppilaat eivät tiedä niistä etukäteen ja ne pyritään pitämään vuoron perään saman oppitunnin aikana. Farsta-menetelmässä myös seurantakeskusteluja pidetään tärkeänä, jotta kiusaaminen varmasti on saatu loppumaan. Kritiikkiä menetelmä on saanut siitä, että menetelmä välttää yhteistyötä huoltajien kanssa. (Salmivalli 2010).

Koulukiusaamista voi olla joskus haastavaa huomata ja kiusattu oppilas ei siitä aina halua kertoa. Kiusattu kokee usein häpeää kiusaamisesta ja saattaa pelätä, että kiusaaminen vain pahenee, jos siitä kertoo jollekin. Suorasta ja avoimesta kiusaamisesta kerrotaan helpommin aikuiselle kuin epäsuorasta. Oppilaat kertovat kiusaamisesta useimmiten enemmän kotona kuin koulussa. Eräs huolestuttava syy siihen, miksi kiusaamisesta ei kerrota on se, että oppilaat ajattelevat, ettei kukaan kuitenkaan puutu asiaan. (Salmivalli 1998.) Opettajan tehtävänä nähdään, että heidän tulisi ehkäistä, tunnistaa ja käsitellä kiusaamista. Tainion tutkimuksessa (2016) opettajat kokevat, että heidän on välillä haastavaa tunnistaa

kiusaaminen, koska se voi olla hyvin monimuotoista. Tutkimusten mukaan opettajat puuttuvat kiusaamisen vain silloin kun se on ilmeistä, esimerkiksi fyysinen yhteenotto tai joku itkee. Ulkopuolelle jättämiseen on paljon hankalampi puuttua.

Vaikka kiusaamisesta ei aina kerrota opettajalle, olisi opettajan hyvä tietää mikä luokan tilanne on kiusaamisen suhteen. Opettaja voi havainnoida ja seurata oppilaiden välisiä suhteita välitunneilla, koulun käytävillä ja oppituntien aikana. Onko joku oppilas aina yksin välitunnit? Nauretaanko jonkun vastauksille usein? Jääkö joku oppilas aina ilman ryhmää? (Salmivalli 1998.)

Välituntivalvonnassa opettajien on oltava valmiudessa puuttumaan aina nopeasti ja päättäväisesti kiusaamistilanteisiin, pelkkä aikuisten läsnäolo välitunneilla ei riitä. On myös todettu, että mitä enemmän välitunneilla on opettajia valvomassa, sitä vähemmän kiusaamista esiintyy. Välillä voi olla haastavaa tietää, oliko tapaus kiusaamista vai ”huvin vuoksi” tapahtunutta, mutta opettajien tulisi seurata tilanteita niin tarkasti, että he voivat tietää äänenpainosta, kasvojen ilmeistä ja tapahtuman ilmapiiristä onko kyse kiusaamisesta vai ei. Mieluummin myös puututaan liian usein kuin liian harvoin. Opettajien johdonmukainen toiminta myös kertoo oppilaille, että kiusaamista ei hyväksytä ollenkaan. Koulun pihan viihtyvyys myös estää kiusaamista. Hyvin varusteltu piha houkuttelee oppilaita positiiviseen toimintaan. (Olweus 1992.) Pečjak & Pirc (2017) on tutkinut koulunilmapiirin vaikutusta oppilaiden kiusaamiseen. Tutkimuksen mukaan koulunilmapiirillä ja koulun asenteella kiusaamista kohtaan on vaikutusta kiusaamisen esiintymiseen, mitä enemmän koulussa painotetaan sitä, että kiusaamista ei hyväksytä missään muodossa sitä vähemmän kiusaamista myös esiintyy. Kaikkeen sopimattomaan käytökseen tulisi puuttua välittömästi ja johdonmukaisesti sekä oppilaille opettaa hyväksyttäviä ongelmanratkaisukeinoja. Opettajien reaktiolla kiusaamista kohtaan on tutkimuksen mukaan suuri vaikutus oppilaisiin ja näin kiusaamisen estämiseen. Tärkeää on, että koko koulu on sitoutunut koulun kiusaamisen vastaiseen työhön ja jokaisella luokalla on selkeät säännöt, miten koulussa kohdellaan toisia ja mikä on hyväksyttävää.

3.1 Kodin ja koulun välinen yhteistyö

Perusopetuslain mukaan koulun tulee tehdä yhteistyötä kotien kanssa. Yhteistyön tarkoitus on tukea lapsen kasvatusta ja opetusta niin, että jokainen oppilas saa oman kehitystasonsa ja tarpeidensa mukaista opetusta ja tukea. Yhteistyö kodin kanssa lisää oppilaan hyvinvointia ja turvallisuutta. Yhteistyön tärkein lähtökohta on luottamuksen rakentaminen, tasavertaisuus ja keskinäinen kunnioitus. Opettajalta tarvitaan aloitteellisuutta ja henkilökohtaista vuorovaikutusta, jotta yhteistyö huoltajien kanssa onnistuisi mahdollisimman hyvin. Huoltajan pitää olla tietoinen lapsensa oppimisen ja kasvun edistymisestä. Myönteinen ja kannustava palaute opettajalta koteihin on myös tärkeää. (OPS 2014.)

Tutkimusten mukaan vanhempien rooli kiusaamistapauksissa on erittäin ristiriitainen. Vanhemmilla on kuitenkin suuri vaikutus kiusaamistilanteisiin ja lastensa käyttäytymiseen. Tilanteen tekee monimutkaiseksi se, että vanhemmat voi olla joko suuri tuki tilanteessa ja apu muutokseen tai vastaavasti suurin este muutokselle ja jopa pahentaa tilannetta. Mitä paremmin vanhempien ja koulun välinen yhteistyö sujuu, sitä useammin tilanteet pystytään selvittämään ja kiusaamiseen löydetään ratkaisu. Haastavakin tilanteet saadaan selvitettyä, jos kodilla ja koululla on yhtenevä käsitys tilanteesta, kasvatuksesta ja ratkaisusta. Tärkeää on myös tiivis tiedonkulku ja avoin keskusteluyhteys. Vanhempien asenne voi myös heijastua lasten välisiin suhteisiin. (Hästbacka 2018.) Kiusattua lasta on kuitenkin erityisen tärkeä tukea kotona, auttaa lasta saamaan ystävyyssuhteita harrastusten parista, sillä se vahvistaa lapsen itsetuntoa ja sosiaalisia taitoja. Kertoa lapselle, mistä kiusaamisesta on kyse ja se ei missään nimessä ole kiusatun syy. Etsikää keino, miten lapsi voisi käsitellä ikäviä tunteita, esimerkiksi kirjoittaminen, piirtäminen, soittaminen, maalaaminen tai urheilu. Tue lapsen vahvuuksia kannustamalla ja kerro, että tuet lasta kaikissa tilanteissa. (Hamarus 2012.)

Huoltajat kokevat, että syytä sille miksi kodin ja koulun välille syntyy ristiriitoja, on esimerkiksi se, että koetaan koulun olevan välinpitämätön ja yhteydenpidon kotiin vähäistä. Joskus myös vanhemmat kokevat, että toisen osapuolen vanhemmat eivät ota tilannetta tarpeeksi tosissaan. Kiusattujen lasten vanhemmat kokevat usein, että tilannetta vähätellään ja siihen ei puututa tarpeeksi tehokkaasti. Välillä taas huoltajat olivat sitä mieltä, että heidän lastansa syytetään kiusaamisesta ilman perusteita. Huoltajat saattavat myös puolustaa lastaan silloinkin, kun hän on toiminut väärin ja tällöin voi olla haastavaa saada lapsen käytökseen muutosta. (Hästbacka 2018.) Ketosen ja Jorosen (2014) artikkelissa tutkittiin

koulukiusaamisen ja vanhemman valvonnan yhteyttä. Tutkimuksen mukaan vanhemmilla varsinkin äideillä oli hyvä tietämys lastensa elämästä. Äidit usein luulevat tietävänsä, missä lapsensa viettävät esim. koulun jälkeen aikaan, vaikka lapset kuitenkin tietävät, että näin ei ole. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan löytynyt yhteyttä vanhemman valvonnan ja koulukiusaamisen välille. Aiemmissä tutkimuksissa on todettu, että vanhemman hyvä valvonta on vähentänyt lasten kiusaamiseen osallistumista.

Huoltajana on myös hyvä olla aktiivinen ja olla heti yhteydessä opettajaan, kun huomaa tai epäilee kiusaamista. Ellei koulussa kiusaamista saada loppumaan, vanhemmalla on oikeus viedä asiaa eteenpäin sivistysjohtajalle tai sivistyslautakuntaan. Jos lapsi kärsii pitkään jatkuneesta kiusaamisesta, on hyvä hakea lapselle apua lääkäriltä tai kouluterveydenhoitajalta. Koulukuraattori, -psykologi ja perheneuvola auttavat perheitä myös kiusaamistapauksissa. (Hamarus 2012.)

Hein (2017) tutki vanhempien asemaa ja näkökulmia liittyen lasten koulukiusaamiseen. Kodin ja koulun välinen yhteistyö on tärkeää. Konflikteja syntyy helposti, jos yhteistyö ei ole sujuvaa. Koulun ja kodin tulisi tehdä avoimesti yhteistyötä ja olla tietoisia siitä, milloin kyse on kiusaamisesta. Huoltajat voivat herkästi luulla jotain tapausta kiusaamiseksi ja koulun näkökulma voikin olla eri. Tutkimuksessa kuitenkin ilmeni, että koulu ei läheskään aina ota tosissaan huoltajien huolta lastensa koulukiusaamisesta. Asiaa selitetään usein jollain muulla tavalla, esim. liittyen ikään tai sukupuoleen. Farringtonin ja Ttofin (2009) artikkelissa keinoista vähentää koulukiusaamista mainitaan, miten tärkeää on, että huoltajat ovat tietoisia koulukiusaamisesta ja heitä tulisi herkistää tiedolle erilaisten opetusesitysten ja opettaja-huoltajatapaamisten avulla. Huoltajien keskustelulla nähdään olevan vaikutusta kiusaamisen vähentämiseen.

3.2 KiVa-koulu

Useimmissa kouluissa on myös käytössä KiVa koulu – ohjelma, jonka tarkoitus on vähentää kiusaamista ja tukea oppilaiden sosiaalisia taitoja. KiVa koulu – ohjelma koostuu KiVa oppitunneista ja koulun omasta KiVa-tiimistä, joka puuttuu heti ongelmiin niitä ilmetessä. Tärkeintä kouluissa on kuitenkin ohjelmien lisäksi, että kaikki opettajat sitoutuvat opettamisen lisäksi myös kasvattamaan oppilaita. (Kaski & Nevalainen 2017.) KiVa Koulun tarkoitus on, että oppilaat tulevat tietoisiksi miten suuri vaikutus koko ryhmällä on

kiusaamiseen puuttumisessa ja lopettamisessa. Tavoitteena on myös, että oppilaat heräisivät kokemaan empatiaa kiusattuja kohtaan sekä enemmän tukemaan kiusattuja, kuin asettumaan kiusaajan puolelle. KiVa koulu oppitunteja pidetään ensimmäisellä ja neljännellä luokalla. Tunneilla käsitellään kunnioituksen merkitystä ihmissuhteissa, kiusaamista ja sen seurauksia. Suurin osa tunteista keskittyy siihen, miten ryhmä voi vaikuttaa kiusaamisen ylläpitämiseen tai lopettaa sen kokonaan. Aiheita käsitellään monin eri tavoin: ryhmätöillä, toiminnallisilla harjoituksilla ja keskusteluilla. (Salmivalli 2010.)

Kiusaamistapauksen tultua ilmi otetaan välittömästi käyttöön kohdennetut toimenpiteet eli KiVa koulu opettajilla on selkeät ohjeet, miten toimitaan kiusaamistapauksen selvittämistä varten. Kouluissa on oma KiVa-tiimi, joka yhdessä luokanopettajan kanssa selvittävät kiusaamistapauksia. Tiimi selvittää tapauksia, jotka ovat jo jatkuneet pidemmän aikaa. Ohjelmassa pyritään selvittämään kiusaamista ensin lasten kanssa ja annetaan heille mahdollisuus muuttaa toimintaansa, vasta jos kiusaaminen jatkuu, kutsutaan huoltajat myös mukaan keskustelemaan. Yhtenä osana selvittämisprosessia sisältyy luokan opettajan tapaaminen muutaman sellaisen luokan oppilaan kanssa, jotka eivät ole osallistuneet kiusaamiseen. Nämä kyseiset oppilaat pyritään saamaan kiusatun avuksi ja tueksi. Mitä he voisivat tehdä, jotta kiusattu tuntisi kuuluvansa ryhmään ja olonsa paremmaksi. (Salmivalli 2010.)

KiVa koulu ohjelmassa pyritään myös siihen, että kun kiusaamisesta keskustellaan avoimesti luokan kanssa pitkin lukuvuotta niin kiusaamisesta kertomisen kynnyksyys myös pienenee. Oppilaat uskovat, että opettaja ottaa kiusaamisen vakavasti ja myös pystyy puuttumaan siihen. Oppilaiden iän karttuessa kiusaamisesta kertominen aikuisille aina vain pienenee, joten on tärkeää, että oppilaat pystyvät luottamaan aikuisiin. Koko koulun henkilökunnan tulee omalla toiminnallaan näyttää, että koulussa ei hyväksytä minkäänlaista kiusaamista. (Salmivalli 2010.) Suomessa KiVa koulu on käytössä monissa kouluissa. Vuoteen 2013 mennessä noin 88 % kouluista oli liittynyt KiVa kouluun. Sainion (2014) tutkimuksen mukaan myös opettajat kokevat KiVa koulun kiusaamistapausten selvityskeskustelut tehokkaina. Seurantakeskustelu lisää toimivuutta ja keskustelujen kirjaaminen tarkasti ylös on tärkeää. Salmivallin ja Yangin (2014) tutkimuksen mukaan yhdeksän kuukauden intervention jälkeen KiVa kouluissa kiusaamisen uhrien määrä väheni 35 % ja muissa kouluissa 27 %. KiVa koulu vähentää selvästi riskiä joutua kiusaamisen uhriksi, mutta myös kiusaajia esiintyy vähemmän.

KiVa ohjelma korostaa nimenomaan sivullisten roolia kiusaamistapauksissa niin, että he antaisivat tukensa kiusatulle eikä kiusaajalle.

3.3 Kasvatuskeskustelu

Perusopetuslakiin on uutena menetelmänä tullut kasvatuskeskustelu. Oppilas voidaan määrätä siihen, jos hän rikkoo koulun sääntöjä, häiritsee opetusta, kohtelee oppilaita tai koulun henkilökuntaa epäkunnioittavasti ja loukkaavasti. Kasvatuskeskustelu kestää enintään kaksi tuntia kerrallaan ja siihen voi määrätä koulun opettaja tai rehtori. Se voidaan pitää koulupäivän aikana tai sen jälkeen. (Perusopetuslaki 2013/1267, 35a§.)

Kasvatuskeskustelulla voidaan puuttua koulukiusaamiseen ja tässä toimintamallissa huoltajilla on mahdollisuus myös osallistua keskusteluun kokonaan tai osittain. Huoltajien tulee olla tietoisia keskustelusta, vaikka eivät itse osallistuisi ja keskustelu on kirjattava ylös. Kasvatuskeskustelussa käydään läpi toimenpiteeseen johtanut teko yhdessä oppilaan kanssa. Tarkoitus on myös selvittää syyt tapahtuneeseen ja miettiä, millä keinoilla oppilaan käyttäytymiseen voidaan vaikuttaa sekä hänen hyvinvointiaan parantaa. (Perusopetuslaki 2013/1267, 35a§.)

3.4 Verso eli vertaissovittelu

Kouluissa käytettävä Verso eli vertaissovittelu menettelyn tarkoitus on lisätä yhteisöllisyyden ja osallisuuden tunnetta oppilaiden keskuudessa. Vertaissovittelulla vahvistetaan myös oppilaiden sosiaalisia taitoja. Menetelmä tarjoaa keinon varhaiseen havainnointiin ja puuttumiseen. Vertaissovittelussa käsitellään asioita ja tilanteita myönteisellä tavalla, ketään ei syytetä eikä rangaista. Tällä pyritään siihen, että oppilaat, opettajat ja vanhemmat uskaltaisivat kertoa huolestuttavista asioista jo varhaisessa vaiheessa sekä pyritään estämään koston kierrettä. Tarkoituksena on, että työskentelyllä ilman syyttämistä löydetään oikeita ratkaisuja niin, että oppilaiden on helppo sitoutua niihin ja muuttaa käytöstään myönteisemmäksi. (Gellin 2011.)

Vertaissovittelussa on yleensä sovittelijan roolissa vapaaehtoisia viides- ja kuudesluokkalaisia, jotka ovat käyneet Verso koulutuksen yhdessä ohjaavan Verso-opettajan kanssa. Kiusaamis- ja ristiriitatilanteissa sovittelijat keskustelevat tapahtuneeseen osallistuneiden kanssa ja auttavat heitä löytämään keinoja ratkaista tilanne. Tarvittaessa Verso-opettajaa voi pyytää avuksi keskusteluun. Tärkeää on, että keskustelu tilanne on turvallinen ja tapahtuneeseen liittyvät tunteet käsitellään rauhassa läpi sekä kaikkien ääni pääsee kuuluviin. Keskustelussa tehdään sopimus jatkosta ja seurantakeskustelu pidetään noin kahden viikon kuluttua, jolloin varmistetaan, että tilanne on ratkennut ja mahdollinen kiusaamisen loppunut. Verso-opettajan tulee olla myös tietoinen kaikista vaiheista. Tässä toimintamallissa korostuu erityisesti oppilaiden välinen vuorovaikutus. (Gellin 2011.)

4 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkielmassa tarkoituksena on selvittää opettajien kokemuksia koulukiusaamisesta. Tavoitteena on selvittää miten herkästi opettajat kokevat huomaavansa kiusaamisen ja mitkä asiat vaikuttavat tähän sekä mitä haasteita huomaamiseen liittyy. Lisäksi selvitän, kuinka tärkeänä opettajat pitävät kiusaamisen ennaltaehkäisyä ja mitä keinoja heillä on siihen käytössä. Kartoitan myös, miten opettajat puuttuvat kiusaamiseen ja mitä toimintamalleja puuttumiseen on käytössä eri kouluissa. Onko ne opettajien mielestä toimivia ja mitä haasteita niiden käytössä esiintyy. Tutkimuskysymysten avulla voimme saada lisätietoa koulukiusaamisen ennaltaehkäisystä ja tehokkaista keinoista puuttua siihen. Kiusaamisen huomaaminen on myös erittäin tärkeää, joten toivon tämän tutkielman avulla saavani uusia näkökulmia siihen.

Tutkimuskysymyksiä on kolme:

- 1) Millä tavoin kiusaaminen yleensä tulee ilmi?
- 2) Miten eri keinoin opettajat ennaltaehkäisevät koulukiusaamista koulussa?
- 3) Millaisia toimintamalleja opettajilla on käytössä kiusaamisen puuttumiseen?

5 Tutkimuksen toteutus

5.1 Aineistonkeruumenetelmä

Tässä Pro gradu -tutkielmassa tutkin opettajien kokemuksia koulukiusaamisen huomaamisesta, puuttumisesta ja ennaltaehkäisystä alakoulussa. Tein tutkimuksen kvalitatiivisesti eli laadullisena tutkimuksena. Päädyin laadulliseen tutkimukseen, koska siinä tavoitteena on mahdollisimman kokonaisvaltaisesti tarkastella tutkittavaa ilmiötä.

Lähtökohtana on myös saada monipuolista ja todenperäistä tietoa koulukiusaamisesta kouluarjessa. Opettajien ääni pääsee esille haastatteluissa ja tutkittavaa ilmiötä pyritään ymmärtämään monista eri näkökulmista. Laadullisessa tutkimuksessa ihminen on hyvin tärkeässä asemassa aineiston keruussa ja aktiivinen osapuoli. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009.)

Tutkimuksen aineistonkeruu toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna, joka on suosittu kasvatus- ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Sillä tarkoitetaan haastattelua, jossa on mietitty haastattelun teemat valmiiksi, mutta tarkoitus on käydä melko vapaamuotoista keskustelua kuitenkin niin, että teemat ohjaavat keskustelua. Haastattelu on joustava ja haastattelijalla voi esittää tarkentavia kysymyksiä tarvittaessa. Teemahaastattelu on lomake- ja vapaan haastattelun välimuoto, jossa korostuu haastateltavien omat kokemukset ja näkökulmat ilmiöön liittyen. Haastateltava pystyy myös johdattelemaan haastattelua haluamaan suuntaan. (Hirsjärvi & Hurme 2008.) Teemahaastattelussa kysymysten esittämisen järjestyksellä ei ole niin suurta merkitystä, kunhan kaikki teemat tulevat käsitellyiksi ja tutkimuskysymyksiin saadaan vastaukset. Kysymysmuoto voi myös vähän muuttua niitä esittäessä eikä se haittaa. (Metsämuuronen, 2006.) Haastattelut toteutin yksilöhaastatteluina, jotta pystyin mahdollisimman hyvin keskittymään jokaiseen haastateltavaan. Jokainen haastattelu oli ainutlaatuinen kokemus ja pyrin luomaan avoimen ilmapiirin.

Teemat muodostuivat tutkimuskysymysten pohjalta. Teemojen valinta on tärkeä vaihe teemahaastattelussa. Teemoiksi valikoitui koulukiusaamisen huomaaminen, puuttuminen ja ennaltaehkäisy. Teemojen avulla tein haastattelurungon, jota käytin haastatteluissa. Haastattelurunko pohjautui tutkimukseen ja kirjallisuuteen, johon olin perehtynyt aikaisemmin.

Haastattelun etuja tiedonkeruumenetelmänä on ehdottomasti se, että ollaan suorassa vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa, jolloin tutkittavat saavat kertoa mahdollisimman tarkasti omia kokemuksia tutkittavasta ilmiöstä ja haastattelija voi halutessaan esittää lisäkysymyksiä. Voidaan myös tarvittaessa selventää vastauksia, jos jokin jää niissä mietityttämään. Haastattelu tuo juostavuutta aineiston keruun ja jokainen haastateltava kohdataan aidosti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009.) Teemahaastattelun suurin etu on, että haastattelija pystyy syventää ja tarkentaa kysymyksiä haastateltavien vastauksiin perustuen (Tuomi & Sarajärvi, 2018).

5.2 Tutkimukseen osallistujat

Tähän Pro gradun aineiston haastatteluihin osallistui yhteensä kymmenen opettajaa, jotka toimivat opettajina alakoulussa parhaillaan tai olivat aiemmin toimineet. Kaikilla oli kokemusta kiusaamistapauksista alakoulussa. Haastateltavat olivat luokanopettajia, erityisopettajia ja aineenopettajia. Haastateltavilla oli työkokemusta yhdestä vuodesta kolmeenkymmeneen vuoteen. Haastateltavat työskentelevät eri puolilla Suomea ja suurin osa oli opettajana yhtenäiskoulussa. Haastattelut toteutettiin suurimmaksi osaksi zoom-etäyhteydellä, paitsi yksi haastatteluista pidettiin kasvotusten. Zoom-yhteys mahdollisti osallistumaan pidemmältäkin välimatkalta haastatteluun. Haastateltavat etsin tutkimukseen enimmäkseen olemalla yhteydessä suoraan opettajiin sähköpostilla. Osan haastateltavista löysin omien ja ystävien suhteiden kautta. Lähetin kaikille haastateltaville haastattelukutsut, joissa oli tarkempaa tietoa haastattelun toteutuksesta. Taulukosta 1 löytyy taustatietoja tutkimukseen osallistuvista opettajista.

TAULUKKO 1. Haastateltavien taustatiedot

HAASTATTELU	KESTO	KOULU/TEHTÄVÄ	TYÖKOKEMUS
Haastattelu1	33:42	alakoulu, LO	10 vuotta
Haastattelu2	46:43	alakoulu, EO	8 vuotta
Haastattelu3	50:11	alakoulu, EO	30 vuotta
Haastattelu4	48:33	yhtenäiskoulu, EO	20 vuotta
Haastattelu5	43:52	yhtenäiskoulu, LO	16 vuotta
Haastattelu6	38:26	yhtenäiskoulu, LO	7 vuotta
Haastattelu7	36:12	yhtenäiskoulu, AO	6 vuotta
Haastattelu8	37:31	yhtenäiskoulu, LO	1 vuotta
Haastattelu9	56:08	yhtenäiskoulu, EO	1 vuotta
Haastattelu10	49:20	yhtenäiskoulu, LO	20 vuotta

5.3 Aineistonkeruu

Ennen haastattelua lähetin jokaiselle tutkimukseen osallistuvalla sähköisen saatekirjeen. Haastateltavien oli myös mahdollista saada GDPR:n tietosuojaseloste. Ihmisten haastattelussa pitää huomioida osallistujien henkilötietojen käsittely, joten perehdyin tarkkaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan periaatteisiin liittyen tietosuoja asetuksiin tutkimuksessani (TENK 2019). Kirjeessä, jonka lähetin sähköpostitse kaikille vapaaehtoisille haastateltaville kerroin lyhyesti tutkimuksen sisällöstä, tarkoituksesta, toteutuksesta ja henkilötietojen käsittelystä. Painotin myös, että haastatteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja sen voi missä vaiheessa tahansa keskeyttää tai lopettaa. Kerroin osallistujille, kuinka kauan suunnilleen haastattelu kestää ja, että se tullaan nauhoittamaan. Nauhoitukset siirretään tietoturvalliseen tallennus järjestelmään ja aineistot hävitetään asianmukaisella tavalla viimeistään kesällä 2023. Osallistujien yksityisyyttä kunnioitetaan, eikä valmiista tutkimuksesta voi tunnistaa yksittäisiä henkilöitä. Haastattelut myös litteroidaan luottamuksellisesti ja anonyymisti.

Ennen varsinaisia haastatteluja tein yhden esihaastattelun, jossa testasin haastattelurungon toimivuutta ja pituutta. Esihaastattelun jälkeen muokkasin vielä muutamia kysymyksiä selkeämmiksi, jotta sain haastattelurungosta toimivan. Haastattelussa on tärkeää, että haastattelukysymykset vastaavat tutkimuskysymyksiin (Hirsjärvi ym. 2009). Varsinaisen haastatteluaineiston keräsin maaliskuis-, huhtikuun- ja toukokuun 2022 aikana. Haastattelujen kesto vaihteli reilusta puolesta tunnista lähemmäs tuntiin. Olin arvioinut haastattelun kestoksi noin 30-45 minuuttia. Haastattelussa on tärkeää saada mahdollisimman paljon tietoa haastateltavasta ja laajakuva tutkittavasta ilmiöstä. Tutkija voi halutessaan antaa haastateltaville etukäteen haastattelun kysymykset (Puusa 2020). Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan kokenut tarpeelliseksi antaa kysymyksiä etukäteen haastateltaville vaan annoin vain haastattelun teemat tiedoksi etukäteen. Pyrkimykseni oli, että haastattelutilanne on mahdollisimman aito ja todellinen sekä vastaukset spontaaneja.

Haastatteluista yhdeksän pidettiin zoom-etäyhteydellä ja yksi haastattelu toteutettiin kasvotusten. Kaikki haastattelut nauhoitettiin, jonka jälkeen siirsin ne pilvitaltallennusjärjestelmään. Ennen varsinaisen haastattelun alkua kyselin haastateltavilta, mitä heille kuuluu ja kävimme pienen keskustelun, joka rentoutti haastattelutilannetta, jotta itse haastattelu onnistui mahdollisimman luontevasti ilman liiallista jännitystä. Haastattelu on vuorovaikutustilanne ja haastattelu on tärkeää aloittaa helpoilla kysymyksillä. Kuulumisten vaihto käytiin ennen nauhoituksen aloittamista ja kaikissa haastatteluissa kysyin vielä suullisesti luvan tutkimukseen osallistumiseen ja haastattelun nauhoitukseen. Haastattelukysymykset olin pyrkinyt miettimään niin, että ne ovat mahdollisimman avoimia ja tarpeeksi laajoja, jotta saisin mahdollisimman monipuolisia vastauksia.

Teemahaastattelussa tarkoitus on keskustella aiheesta niin, että kysymykset ohjaavat keskustelun suuntaa. Kysymysjärjestystä voi myös vaihdella ja pyrin esittämään tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä, jotta saisin mahdollisimman kattavan ja monipuolisen aineiston. Haastattelussani oli kolme teemaa. Ensimmäinen teema oli koulukiusaamisen huomaaminen. Selvitin, miten opettajat huomaavat kiusaamisen ja kuinka herkästi he kokevat huomaavansa sen. Tiedustelin myös eri koulujen käyttämiä keinoja selvittää, kuinka paljon kiusaamista esiintyy ja millaista se on. Toinen teema oli kiusaamiseen puuttuminen. Selvitin opettajien ja koulujen käyttämiä keinoja puuttua koulukiusaamiseen sekä kuinka tehokkaaksi ne koettiin. Miten niitä voisi kehittää ja mitkä ovat niiden vahvuuksia. Kolmas teema oli ennaltaehkäisy.

Selvitin, kuinka tärkeäksi opettajat kokevat ennaltaehkäisyn sekä millä tavoin heidän luokassansa/koulussa ennaltaehkäistään kiusaamista.

5.4 Aineiston analysointi

Aineisto ensin litteroitiin eli kirjoitettiin sanatarkasti puhtaaksi. Näin aineisto saadaan helpommin hallittavaan muotoon. Tutkimuksessani käytin fenomenografista näkökulmaa, joten aineisto analysoitiin aineistolähtöisesti. Aineistoon on tärkeä perehtyä todella hyvin keskustellen aineiston kanssa ja aineistolähtöisessä sisältöanalyysissä kerätty aineisto ohjaa tulkintojen tekoa eikä teoria tai aiemmat tutkimukset. Aineiston tematisointi ja tyypittely eli pyritään nostamaan tutkimusongelman kannalta olennaisempia asioita tulkittavaksi. Aineisto ei tarjoa yleensä suoraan vastauksia tutkimusongelmaan vaan tarvitaan avuksi analyttisiä kysymyksiä perehtyessä aineistoon. Analyysin tehtävä on tiivistää, järjestää ja jäsentää aineisto niin ettei mitään olennaista jää pois vaan niin, että informaatioarvo kasvaa. (Aaltola & Valli 2015.)

Laadullisessa tutkimuksessa usein tutkimusasetelma ja aineistonkeruu kehittyvät vaihe vaiheelta ja ratkaisuja löytyy vähitellen. Tällainen edellyttää prosessiluonteisuutta myös aineiston analysoinnilta. Aineistoa onkin hyvä käsitellä jo haastatteluvaiheessa eikä pelkästään vasta sen jälkeen, kun koko aineisto on jo kerätty. Aineiston analysointi on analyttistä ja myös synteettistä. Analyttisuutta on aineiston luokittelu ja jäsentäminen eri teemoihin. Lopullinen jäsenitys tapahtuu vähitellen useiden eri analysointivaiheiden jälkeen. Tärkeää on myös löytää synteesiä luova kokonaisrakenne, joka kannattaa koko aineistoa. Aineistosta on tärkeää löytää keskeisimmät käsitteet ja sen pohjalta tarkastella aineistoa. (Aaltola & Valli 2015.)

Tuomi ja Sarajärvi (2018) kertoo teoksessaan, että laadullisen aineiston analysointi koostuu kolmesta eri vaiheesta. Aineiston redusointi eli pelkistäminen oli ensimmäinen vaihe. Siinä etsittiin aineistosta oleelliset kohdat tutkimuksen kannalta. Alleviivasin aineistosta tutkimuskysymyksiin vastaavia kohtia sekä niitä kuvauksia, jotka koin tärkeäksi tutkimuksen kannalta. Lukiessa aineistoa on hyvä luopua ennako-odotuksistaan ja antaa mahdollisuus

löytää aineistosta uusia näkökulmia ja uusia jäsennyksiä (Nikander, Hyvärinen & Ruusuvuori 2010).

Analysoinnin toisessa vaiheessa aineisto klusterointiin eli ryhmiteltiin. Siinä on tarkoitus etsiä pelkistetyistä vastauksista samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia. Ne sitten ryhmiteltiin ja yhdistettiin eri luokkiin. Pääkäsitteiden alle alkoi muodostua alakäsitteitä. Kolmas eli viimeinen analysoinnin vaihe on teoreettisten käsitteiden rakentaminen eli abstrahointi. Tässä kohtaa yhdistettiin alaluokkia yläluokiksi ja muodostettiin pääluokkia, jotka nimettiin aineistosta nousseiden kuvausten avulla. Käsitteet ja tutkimuskysymykset oli vielä tärkeä saada yhdistetyksi. (Tuomi & Sarajärvi, 2018.)

5.5 Tutkimuksen eettisyys

Laadullista tutkimusta tehdessä noudatin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK 2012) ohjeita ja eettisiä periaatteita. Haastatteluihin osallistuminen oli täysin vapaaehtoista ja haastateltavilla oli oikeus keskeyttää tai lopettaa haastattelu, milloin vain. Kysyin luvan haastateltavilta nauhoitukseen ja kerroin, mihin haastattelut tallennetaan sekä kuinka kauan niitä säilytetään. Heillä oli myös mahdollisuus kysyä tarkentavia kysymyksiä tutkimukseen liittyen. Kunnioitan tutkimuksessa haastateltavien yksityisyyttä ja henkilötietoja. Aineistoista on poistettu kohdat, joista henkilöt voisi tunnistaa. Aineisto on siis anonymisoitu.

Haastattelujen tallenteissa on hyvä kuuluvuus, joten litterointi onnistui hyvin. Haastateltavia on yhteensä kymmenen, joten aineisto on pieni eikä näin ollen voida tehdä yleistyksiä vaan tarkoitus on tuoda esiin haastateltavien kokemuksia.

Tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että tutkija on perehtynyt aiempiin tutkimuksiin ja muuhun kirjallisuuteen. Tutkimuksen aineiston keruu- ja analyysimenetelmä on kuvattu myös tarkasti (Puuronen 2007). Haastattelu tutkimuksessa on hyvä huomioida myös tutkijan objektiivisuus ja hänen suhteensa tutkimusaiheeseen. Tässä tutkijalla ei ole aiempaa kokemusta aiheesta koulun puolelta. Haastattelun luotettavuudessa nousee esiin myös puolueettomuus eli pyrkiikö tutkija aidosti kuulemaan ja ymmärtämään haastateltavia. Haastatteluissa haastateltavat saattavat myös antaa vastauksia, joita ajattelevat haastateltavan

toivovan. Tämäkin on hyvä huomioida luotettavuudessa. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että tulososiossa on hyödynnetty haastatteluaineiston litteroinnin näytteitä.

6 Tulokset

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää opettajien kokemuksia liittyen koulukiusaamiseen. Erityisesti keskityin haastatteluissa, millä tavoin koulukiusaaminen tulee useimmiten ilmi opettajan työssä ja mitä apukeinoja voi käyttää. Millä keinoin opettajat puuttuvat kiusaamiseen ja millaisia toimintamalleja eri kouluissa käytetään. Selvitin myös, miten opettajat ennaltaehkäisevät kiusaamista. Perustelen tuloksiani haastattelulitteraattien suorilla lainauksilla ja haastateltavien yksityisyyden suojaamiseksi en käytä suorissa lainauksissa tunnisteita.

6.1 Koulukiusaamisen huomaaminen ja siitä kertominen

Kaikissa haastatteluissa nousi esille, että kiusaamisesta eniten kertoo oppilaat itse omalle opettajalleen. Pienemmät oppilaat kertovat herkemmin kiusaamisesta ensin kotona ja isommat oppilaat suoraan opettajalle. Haastateltavista kahdeksan kertoi, että huoltajilta tulee joskus yhteydenottoja, kun oppilaat ovat kertoneet kotona kiusaamisesta. Välillä myös toiset oppilaat saattavat tulla kertomaan, että ovat nähneet kiusaamista. Positiivisena muutoksena pidettiin sitä, että oppilaat kertovat nykyään useammin, jos kaveria kiusataan. Muutamissa tapauksissa tieto oli tullut kollegalta, terveydenhoitajalta tai kuraattorilta, mutta se oli melko harvinaista ja yleensä silloin luokanopettajakin oli jo havainnut, että jotain on menossa.

”Melkein se on kyllä oppilaat eniten jotka ite kertoo. Tietysti on ehkä jotain rankempia kiusaamisjuttuja sitten ollut missä nyt on ehkä ollut poliisi tai jotain, niin ei välttämättä sitten oo tullut. Ne on jo niin semmoisia isoja juttuja. Muttaa että jos on nyt semmoista että ei oo vaikka poliiseja vielä mukana tai muuta ihan niin raffia niin oppilaat tulee herkästi ite kertoon.”

” Oppilaat kertoo yleensä ensimmäisenä mut kyl meijänki luokas tuli muutaman kerran vanhemmilt viestii wilmas et nyt on jo pitkään ollu tämmöstä ja tämmöstä et kyl niit sit selvitettiin ja tietty yritettiin aina rohkasta oppilai siihen et tulee kertomaan meille et me ollaan niinku siel koulus ne aikuiset jotka voi siihen vaikuttaa heti siel koulus eikä äiti ja isä siel kotona.”

”No, ei se nyt oo ikinä ilahduttavaa että kiusaamista tapahtuu, mutta aika usein se saattaa olla sit myös joku luokkakaveri joka tulee sanomaan. Musta se on tavallaan, tietyllä tavalla semmonen positiivinen muutos, mitä... Sillon kun mä oon alottanu, niin ehkä ollaan tultu enemmän kertoo vaan että mitä mulle tapahtuu, mutta nyt jotenkin silleen pidetään huolta kavereista.”

Kiusaamisen huomaamisessa on erittäin tärkeää oppilaiden tuntemus ja läsnäolo koulupäivien aikana. Opettajan on tehtävä havaintoja oppilaista ja luoda jokaiseen oppilaaseen hyvä suhde niin, että oppilas luottaa opettajaan. Joskus kiusaamisen voi myös huomata luokan toimintaa ulkopuolelta tarkkaileva henkilö. Luokan hyvä yhteishenki kertoo myös siitä, että jos jotain oppilasta kiusataan uskaltaa toiset tulla siitä kertomaan. Kiusaaminen on aina myös yksilön kokemus, jota voi olla toisen hankala huomata ja voi kokea sen toisella tavalla.

Välituntivalvojen rooli on myös suuri ja riittävät resurssit välituntivalvonnassa tärkeitä. Jokaisen opettajan tulisi tunnistaa stereotyyppisiä tilanteita kiusaamisesta, esimerkiksi tiettyä oppilasta jätetään ulkopuolelle, hänestä kommentoidaan tai hänelle nauretaan. Luokan tunneilmapiiri voi myös muuttua huonompaan suuntaan ja kiusaaminen voi olla sosiaalisesti tosi taitavaa. Oppilaiden tuntemus on siitakin syystä erittäin tärkeää, koska kiusaamisen taustalla usein voi olla muita haasteita tai henkilökohtaisessa elämässä jokin asia on muuttunut, esimerkiksi henkistä pahoinvointia tai jotain hankalia tilanteita. Oppilas saattaa oireilla asiaa ulospäin kiusaamalla muita.

” Kyl se niinku semmost opettajan havainnointii on et itse niinku on läsnä siin oppilaiden kouluarjes ja ei aina vaan istu siel oman työpöydän takaa vaa on siel oppilaiden keskuudes ja kuulol ja käytävälki ku riisutaan ja otetaan kenkii pois ni ollaan siinki kuulol ja välitunneil myöski et semmonen havainnointi mut sit kylhän oppilaat tulee paljon opettajal kertomaanki niinku sitä kautta se varmaan ilmenee.”

”Mutta sitten on ollut sellaisia tilanteita että mä oon mennyt tekee jotain testauksia tai sit mä oon muuten luokassa samanaikaisopettajana niin siellä mä ehkä havaitsen sellaista et vaikket ei uskalleta vastata. Tai jos joku vastaa niin sille hymähdellään tai naureskellaan sitten niinkuin ehkä sillä tavalla on saattanut aika sillai. Niin ehkä ei oo ollut niin rankkaa kiusaamista mut jotain siin on saattanut olla. Et ehkä kun on tarkkaileva asema niin saattaakin huomata jotain.”

Oppilaiden hyvä tuntemus auttaa siihen, että pystyy nopeasti puuttumaan tilanteisiin esimerkiksi oppilaiden käytös saattaa muuttua tai oppilas on normaalia sulkeutuneempi. Tiivis luokka, jossa on hyvä luokkahenki ja asioista keskustellaan paljon, niin kiusaamisen huomaaminen koetaan helpommaksi. Kynnys kertoa kiusaamisesta on myös pienempi, jos opettajaan luotetaan ja häntä on helppo lähestyä sekä oppilas tietää, että opettajaa oikeasti kiinnostaa.

”Ilonen ja hyväntuulinen oppilas, nii saattaaki olla sulkeutunu ja sellanen, niin kyl sen sit huomaa et mä sanoisin et ylivoimaisesti eniten tulee oppilaat ite kertomaa.”

” Et toki sit vois ruveta miettimään, jos jonkun oppilaan käytös muuttuu semmoseks jotenkin, et hänest tulee vaisumpi tai vetäytyvämpi tai jotenkin surullisempi, ni toki sit sillä tavalla voi huomata ja lähtee kysymään, et hei onks nyt joku murhe tai huoli. Et voihan se tulla sit sillä tavalla niinku sitten ilmi.”

Haastateltavista viisi kertoi, että oli itsekin kokenut kiusaamista kouluaikoina ja kokivat, että sen vuoksi huomaavat herkemmin itse kiusaamista ja puuttuvat heti pieniinkin asioihin. Kiusaamisen voi myös havaita ilmeistä ja eleistä. Sosiaalisten tilanteiden tarkkailu on myös tärkeää ja usein kiusaamista syntyy esimerkiksi, jos joku kokee tarvetta vahvistaa omaa sosiaalista asemaansa kyseenalaisilla keinoilla. Joidenkin on myös haastavampaa ymmärtää toisia tai toisten erilaisuutta, joka voi johtaa kiusaamiseen.

” No en pidä itseäni yli ihmisenä et kyl mä tiedostan sen et en pysty kaikkee huomaamaan mut pyrin kyl aina kaikkeen pieneenkin tarttumaan et mua on itteeniki kiusattu ku olin koulus ni siihen on tullu aika sellanen nollatoleranssi tavallaan et heti ku pientäki jotain naljailuu tai ulkopuolel jättämist ni mä kyl puutun ihan samantien.”

6.1.1 Koulukiusaamisen huomaamisen haasteet

Kiusaamista tapahtuu aina kouluissa ja välillä se jää huomaamatta. Haastatteluissa nousi esille, että kouluissa on paljon tilanteita, joissa ei ole aikuisia paikalla ja millään ei ehditä nähdä kaikkia tilanteita. Osa kiusaamisesta tapahtuu niin salassa, että sitä voi olla opettajan haastava huomata. Kaikki oppilaat eivät myöskään kerro kiusaamisesta välttämättä kenellekään. Haastateltavista seitsemän koki, että välituntivalvojia pitäisi olla enemmän, jotta kaikkiin tilanteisiin välitunneilla pystyttäisiin puuttumaan. Siirtymätilanteet koetaan myös haastavina, koska niissä oppilaat ovat pitkälti keskenään. Haasteita tuo myös kiusaamisen erottaminen ristiriitaisista tilanteista, joissa molemmat ovat yhtä vahvoilla tai joskus voi esiintyä leikkimielistä naljailua kaverien kesken. Koulun pihan rakenne vaikuttaa myös siihen, että miten hyvin siellä pystytään valvomaan ja jääkö jokin paikka helposti opettajien katseelta piiloon. Koulujen tilat ovat usein moniulotteisia ja valvontaan tulisi panostaa niin, ettei mikään alue jää huomaamatta.

” Me ei nähdä opettajana mitenkään kaikkia tilanteita. Ne on välitunnilla keskenään, ne tulee välitunneilta tänne luokkaan. Ei oo silmiä selässä ei pystytä ei nähdä eikä kuulla kaikkea. Et aikuisia pitäisi olla aika paljon enemmän et nähtäis ja kuultais kaikki tilanteet.”

” No kaikki oppilaat ei sitä tuu kertoo et tavallaan se mut sit myöski iha se opettajanki inhimillisyyys et ei voi olla mones paikas yhtä aikaa ja ei oo silmi seläs ja näi.”

” Et sitä mä just ajattelin, että jos on luokanopettaja jolla on vaikka 22 oppilasta ja sit he on välitunneilla ja siellä on eri välituntivalvojat... Siellä on yleensä kaks tai kolme aikuista välituntivalvonnassa, niin siinä tulee paljon sellasia tilanteita missä jää paljon huomaamatta. Ja siirtymätilanteet kanssa on sellasia, että kun niissä ei välttämättä oo valvovia aikuisia siinä siirtymissä, vaan oppilaat siirtyvät itsenäisesti, niin ne on lähinnä just niitä tilanteita. Plus sitten se kouluun tulo ja koulusta lähteminen. Mä luulen... Mulla on semmonen olo, et ne on niitä tilanteita missä tapahtuu kaikista eniten.”

Jotkut kiusaajat ovat sosiaalisesti taitavia ja osaavat peittää kiusaamisen sekä tekevät sen salassa aina silloin, kun opettaja ei näe. Kiusattu taas saattaa hävetä sitä, että häntä kiusataan tai ajattelee, että se on hänen oma vikansa ja ei siksi kerro siitä kenellekään.

” No, se on just, että kun ei joka paikassa ole sitä valvovaa silmää ja eikä sitä havainnoitsijaa, et mitä niissä tilanteissa tapahtuu. Ja sitten, niin se voi olla, että siinä tilanteessa, niin ihminen joka on sosiaalisesti taitava, niin osaa myös etsiä ne tilanteet missä kohtaa lähtee kiusaamaan toista, tai silleen, et se, niinkun... Se on jännä, et se todellakin tapahtuu yleensä silloin kun tiedetään et siinä ei ole ketään näkemässä... Ettei ole tavallaan sitä ulkopuolista rajoittajaa paikalla, vaan se on se tunnetila niinkun omissa käsissä. Silloin ne tapahtuu.”

” Se voi olla aika hienostunut ja sit just se, että lapsetkin on aika taitavia, mä väitän, välillä, et se saattaa just mennä aikuiselta puhtaasti ohi, et se tapahtuu sellaisissa lasten keskeisissä tavallaan, semmosissa missä ei oo aikuisia ja lapset osaa myös tarkkailla taitavasti tilanteita, et nyt tossa on aikuinen, että en mä ehkä nyt niinkun säädä, mut samantien kun se aikuinen menee ohi, niin se saattaa olla se tilanne, tavallaan toimia. Et kyl se johtuu varmaan paljon siitä ja sitten, etä toiset lapset osaa paremmin verhota sen oman toimintansa.”

” Koska siihen liittyy myös, et on myös tilanteita joissa se lapsi ite haluaa peittää sen että häntä kiusataan. Siihen saattaa liittyä niin paljon jotain häpeetä, tai ehkä ajatellaan että se on oma syy ja siitä syystä ei ehkä halua jakaa sitä, tai ajatellaan jotenkin et koska se on mun syy, niin ei tähän pystytä mitenkään puuttuu. Ne on ehkä yleisimmin niitä syitä, minkä takia ne oppilaat ei tuu sitä kertoon.”

Oppilas, joka pärjää koulussa hyvin ja on hyvät sosiaaliset taidot niin helposti voi käydä niin, että tällaisen oppilaan kohdalla kiusaamista ei niin helposti huomata, koska ajatellaan, että oppilas pärjää hyvin ja häneen ei välttämättä niin paljon kiinnitetä huomiota.

”No, suoraan sanottuna, joskus voi itellä olla ehkä sellanen ennako-oletus, tai... En mä nyt sanois että se on ihan ennakkoluulo, mutta jos on vaikka selkeesti käsitys jostain oppilaasta et se pärjää hyvin, sillä on hyvät sosiaaliset taidot, niin ei ehkä kiinnitä samalla tavalla huomiota siihen, että jos sellanen oppilas vaikka yhtäkkiä tulee kiusatuksi.”

Haasteena koettiin myös koulun kiire ja hektisyys, jolloin ei ehditä välttämättä huomaamaan kaikkea sitä, mitä pitäisi huomata. Oppilaiden havainnointiin ja keskusteluille ei myöskään jää aikaa sillä tavalla, kun toivottaisiin.

”Koulun arki ja se niinku hektisyys ja semmonen nopeatempoisuus on yks syy, mikä ei tietenkään saisi olla, mut se on.”

Osassa haastatteluissa nousi esille myös sosiaalisessa mediassa tapahtuva kiusaaminen ja siihen opettajan on haastavampi puuttua sekä huomata sellaista.

” Et se kiusaaminen muuttuu semmoseks hienovarasemmaks, se muuttuu tonne someen ja sellasiin asioihin, et välttämättä opettaja oikeesti ei ole tietoinen täysin mitä tapahtuu.”

6.1.2 Keinoja koulukiusaamisen selvittämiseen

Haastateltavista kahdeksan kertoi, että kouluissa on käytössä joka vuosi kerran tai kaksi valtakunnallinen kouluhyvinvointikysely, jossa selvitetään koulun turvallisuutta ja koulukiusaamista. Kyselyihin vastataan anonymisti ja ne ovat vaikeusasteelta erilaiset eri ikäisille oppilaille. Kyselyissä selvitetään, onko itse joutunut kiusatuksi, onko itse kiusannut ja onko opettaja puuttunut kiusaamiseen. Kyselyissä tarkentavissa kysymyksissä selvitetään, minkälaista kiusaaminen on ja kuinka usein sitä on.

” Nyt ku mä mietin niin kaks kertaa vuodes oli joku kysely mihin oppilaat vastas nimettömänä ja oli joka luokka-asteel oma kysely et ykkösil oli vähä helpompi ja kutosil sit taas oli vähä laajempi et siin just selvitettiin sitä et onko kiusaamista, onko itse kiusannut, onks itse tullut kiusatuksi, onks kohdannut kiusaamista ja sit sai kirjetella viel tarkemminki et minkä tyyppist ja onks opettajat puuttunu ja auttanut et oli sellanen kysely.”

” No meilhän on tietenki terveyskyselyt, nää valtakunnalliset mitkä on, ja sitte välillä on ollu tämmösii oppilaiskyselyi. Nyhän tehtiin esimerkiks yläkoululaisille semmoset, missä sitte myöski niinku kohdistetut kyselyt, missä myös selvitettii vähän näit kiusaamisjuttuja ja tämmösii.”

” Jossa oppilailt kysytään anonyymisti sitä, et millanen kouluturvallisuus on ja siihen turvallisuuteen liittyvää on just tää kiusaaminen.”

Opettajat pitivät kyselyitä tärkeinä ja kertoivat, että joskus niistä aina nousee esille tapauksia, joista ei ole tiedetty, mutta kuitenkin aika harvoin tai sitten niistä voidaan saada lisätietoa meneillään olevista kiusaamistapauksista. Yleensä opettajat ovat jo huomanneet aiemmassa vaiheessa, että nyt on jotain meneillä. Tässäkin opettajat taas painottivat hyvää oppilaiden tuntemusta.

” Kyl mä koen, että tämmösil kohdistetuil kyselyil voi olla hyöty, et jos sä nyt kuulet vaikka, et jossain luokassa kolme ilmottaa, et mua kiusataan, ni kyllähän se on iso määrä sitte jo, et siel varmasti siel luokassa on niinku tuen tarvetta sitte joissain asioissa. Ni kyl se on hyvä välillä vähän kysyä, että mitä kuuluu. Ja sit nimettömät kyselyt on kuitenkin helppo tapa kertoa se asia, et mitä kuuluu, ku ei välttämät tuu selville, et kuka minä olen.”

Opettajista neljä kertoi käyttävänsä sosiogrammi kyselyitä, joissa selvitetään kaverisuhteita ja kenen kanssa tekee mielellään ryhmä/paritöitä. Opettaja näkee niiden avulla myös, jos joku oppilas jää ilman mainintaa ja pystyy näin puuttumaan tilanteeseen.

”Mä olen niit semmosii perinteisii sosiogrammei joskus teettänyt, että oppilaat mainitsee just, et kenen kans he tykkää leikkii, ja sit taas niinku sit sillä tavalla pystyy selvittämään, et jääks joku siel kokonaan ilman niitä valintoja.”

” Oon selvittänyt sosiaalisia suhteita, onko se sosiogrammi viralliselta nimeltään, että oon kysynyt kenen kanssa haluat olla, kenen kanssa haluat tehdä ryhmä ja paritöitä. Onko joku kenen kanssa et halua tehdä. Oon tänäkin vuonna tehnyt kyselyn.”

Haastatteluissa nousi esille myös keskustelun tärkeys oppilaiden kanssa ja etenkin kahden keskinen kuulumisten vaihto. Opettajan tulee olla helposti lähestyttävä ja luotettava, jotta oppilaat uskaltavat puhua vaikeistakin asioista. Tärkeää on vahvistaa myös opettaja oppilas suhdetta vertaissuhteiden lisäksi.

” Ei mulla oo ikinä ollut mitään sen ihmeellisempää kun se, että niinkun keskustelua ja se, että käy lasten kanssa silleen kahden kesken et onks kaikki hyvin ja haluaks sä jutella jostain. Et mulla varmaan se on aina ollut se toimivin, että on hyvät suhteet niihin omiin oppilaisiin ja antaa aikaa myös sille, että on myös semmosta kahdenkeskistä keskusteluaikaa.”

” Kyllä mun mielestä, mulle on tosi tärkeetä sellanen ennaltaehkäisevä sellanen sosiaalisten suhteiden vahvistaminen ja tavallaan se että mä vahvistan omaa suhdettani niihin oppilaisiin. Et tavallaan luo mahdollisimman paljon mahdollisuuksia sille, että ne oppilaat uskaltaa tulla avoimesti puhumaan noista jutuista ja he luottaa minuun niiden asioiden ratkaisemisessa.”

6.1.3 Kiusoittelun ja koulukiusaamisen ero

Haastatteluissa nousi esiin, että kiusaaminen kohdistuu usein samaan oppilaaseen ja on jatkuvaa. Kiusaaminen tehdään usein salassa ja se saattaa naamioitua sellaisen pienen kiusanteon taakse, jolloin asia vaatii puuttumista. Tilanne voi vaatia opettajalta useampaakin keskustelua oppilaan kanssa, jotta saa tietää totuuden tilanteesta. Kiusaamistilanteessa on myös selvä valta ero, kiusattu on valtasuhteen alapuolella. Kiusaaminen on myös tahallista ikävien asioiden tekemistä toiselle. Oppilaan oma kokemus tulee myös huomioida, jos oppilas kokee tulevansa kiusatuksi niin silloin asiaan pitää suhtautua vakavissaan.

” No ite mä aattelen et on pitkäkestoista ja silleen että se toinen on alakynnessä ihan selvästi. Eli eli on tämmönen dynamiikka että on se joka kiusaa ja kiusattu. Siinä on selvä valta suhde.”

” No kyl kiusaamisen mun mielest aika hyvin tunnistaa. Ja sekää ei välttämät riitä, et lapsi sanoo, et ei haittaa, et tuo tekee mulle tollai. Et kyl niinku jos samaan lapseen kohdistuu usein samanlainen pieni "kiusanteko", niin kylhän se sit jossain vaihees vaatii niinku avaamista, et hetkinen niinku et tää toinen sano, et ei haittaa, mut minua ainakin haittais, jos mulle tehtäis noin. Et vähän niinku semmonen, et avata sitä keskustelua ja sitä keskusteluu ehkä sit myöski kannattaa avata yksittäin niitten lasten kanssa, et ei lähde siin. Et harvoin lapsi tunnustaa siin toisten edessä, et joo et tää oikeesti haittaa mua. Vaan sit keskustellaan kahen kesken, että hei mä oon nyt huomannu, että tämmösiä juttui tapahtuu usein, et onks se nyt niin, et se ei sua yhtään haittaa? Et niinku vähän lähtee sitä niinku. Ja voi ensimmäinen, eikä tarvi aina tyytyä ensimmäiseen vastaukseen, vaan sitte vähän puhella muita kivasti, et saa sen hyvän suhteen luotua, ni sit ehkä sielt tulee se totuus selville.”

” No just se tavallaan, et se on niinku ensinnäkin toistuvaa. Että joku yksittäinen kaverusten välinen riita, ni sitä ei kiusaamiseksi lasketa. Että se täytyy ol semmonen tosiaan, et se toistuu ja sit tosiaan, et siin on se semmonen valta-asetelma, että se toinen selvästi ei pysty puolustautumaan tai et on joku ryhmä vastaan yksi tai tota on vaikk vanhempi oppilas vastaan nuorempi oppilas. Et siin on niinku selväst se semmonen niinku epäreiluus läsnä.”

6.1.4 Koulujen yleisimmät kiusaamismuodot

Selvitin haastatteluissa, millaista kiusaamista kouluissa eniten opettajien mielestä esiintyy. Opettajista yhdeksän kertoi, että yleisin kiusaamismuoto on henkinen kiusaaminen eli ulkopuolelle jättäminen ja sanallinen kiusaaminen. Fyysistäkin kiusaamista esiintyy, mutta huomattavasti vähemmän. Fyysinen kiusaaminen on useimmiten tönimistä. WhatsAppissa ja sosiaalisessa mediassa kiusaamista esiintyy myös koko ajan enemmän ja opettajilla oli kokemusta niiden selvittämisestä, mutta aika vähän niitä kuitenkin tulee kouluun. Huoltajilla on näistä isompi vastuu.

” No tota meiän luokal on sen verran esimerkiks erilaisii persoonii, et kyl mä uskon, et semmonen vähän niinku ulkopuolel jättäminen voi olla semmonen ehkä yleisin täl hetkellä, ku ei vaan tunnu löytyvän niit yhteisii sävelii, et ku persoonat sit vaan niinku klikkaa niinku yhtä.”

” Pääasiassa sanallista välillä se menee semmoiseksi toisen tönimiseksi. Esimerkiksi sisääntulotilanteessa tai jossain kun ollaan menossa pesemään käsiä niin sitten tuleekin epätoivotulle oppilaalle yhtäkkiä pikku tönäisy semmoista pientä huomaamatonta. Olevinaan huomaamatonta mutta niin että kiusattu tietää että tämä oli tarkoitettu hänelle.”

” Poissulkeminen on ehkä semmonen aika aika jäätävä mitä mun mielestä näkyy tai mitä on eniten ite nähnyt et esimerkiks En ole nähnyt näit tälläsii jotain kamalia fyysistä väkivaltaa. Mä en oo ite nähny mun työural sellasta et on ollu just enemmän sellaista.”

Haastatteluissa kahdeksan oli sitä mieltä, että myös poikien ja tyttöjen kiusaaminen alkaa muistuttaa enemmän toisiaan kuin ennen. Pojilla esiintyy myös usein kaveriporukan ulkopuolelle jättämistä. Tyttöillä esiintyy enemmän fyysistä kiusaamista kuin ennen.

” Mun mielestä muistuttaa toisia enempi. Ei oo enää mun mielestä sitä että tytöt, kyllä silti enemmän ehkä tai on varmaan tai ainakin oma kokemus et tytöt ehkä enemmän silti vielä puhuu ja jauhaa ja sitä sellaista kiusaamista, mutta kyl se on raaistunut mun mielestä tyttöjenkin maailma et ei se kyl enää oo sillai et tytöt ei kävis käsiks tai tekis semmost jotain niin kuin tihutöitä tai muuta ni niin se on ainakin niin.”

” hyvä kysymys. Ehkä mä oisin ehkä aikasemmin vastannu niin, et se voi tytöil ol enemmän sitä sivuun jättämistä ja semmost, ja pojilla sitä semmost fyysistä. Mut ei se välttämät tosiaan ehkä enää niin paljon eroa sit toisistaan. Että tota yhtä lailla pojat sit välillä voi kokee, et ei mahdukaan mukaa, ja tota yhtä lail tytöil voi olla fyysistä. Et kyl se ehkä on vähän tasapäistyny sil taval hyvässä ja pahassa, et ei oo niin sukupuolisidonnaista.”

6.2 Koulukiusaamiseen puuttuminen

Keskustelu oppilaiden kanssa on käytetyin keino selvittää kiusaamistapauksia. Ensin keskustellaan kiusatun kanssa ja hän saa kertoa tapahtuneesta. Seuraavaksi keskustellaan kiusaajan/kiusaajien kanssa ensin yksitellen ja lopuksi yhdessä. Kiusaajan on tärkeää ymmärtää asian vakavuus ja miltä kiusatusta tuntuu sekä, että hän ei voi toimia niin. Osa opettajista käyttää piirtämistä apuna tilanteen selvittämisessä. Etenkin pieniä oppilaita voi auttaa ymmärtämään tapahtunut, kun se tilanne myös piirretään kohta kohdalta. Tällöin myös pystytään yhdessä miettimään, missä kohdassa olisi pitänyt toimia toisin. Tilanteeseen tulee löytää ratkaisu ja miettiä, miten jatkossa toimitaan. Kiusatun tulee saada myös tarvittava apu tilanteesta selviämiseen. Opettajan on myös tärkeää seurata tilannetta tarkkaan käsittelyn jälkeen, jotta tietää saatiinko tilanne loppumaan. Osa opettajista kertoi, että kiusaamistapauksissa menee itse välitunnille seurailemaan tilannetta, vaikka ei olisikaan oma valvonta vuoro. Joissain tapauksissa myös opettaja voi toimia kiusaajan/kiusatun tukena välitunnilla eli opettaja ohjaa oppilasta, esimerkiksi liittymään osaksi leikkiä tai löytämään puhumalla ratkaisun ristiriita tilanteessa.

Tilanteissa on tärkeää oikeasti pysähtyä kuuntelemaan oppilaita ja olemuksellaan viestittää, että on kiinnostunut ja välittää. Keskustelu tilanteen tulee olla turvallinen ja luotettava. Aina on tärkeää pohtia syitä kiusaamiselle ja tarvitseeko oppilas ulkopuolista apua tilanteeseen. Kiusattua ei saa unohtaa ja hänen jälkihoidostansa on myös huolehdittava.

” No kyl se sit varmaan tosiaan ihan sillä tavalla, että todennäköisesti alottaisin siitä kiusatusta, eli kuuntelisin, et miten hän sen asian kokee ja minkälaisit se kiusaaminen on ollu ja ihan tosiaan kuuntelis ja kirjaisin, et mitä on tapahtunu. Ja sit hän tietyst sielt varmaan sit todennäkösest nimeäis joitakin henkilöitä, ni sit yksitellen myöskin sitten keskustelisin näiden tahojen kanssa. Ja sen jälkeen jos se sit tosiaan vaikuttaa siltä, et se on tosiaan kiusaamista, et siinä on ollu sitä toistuvuutta ja selvästi semmost, että tää yks on niinku just uhri ja toiset on sit niinku kiusaajia, ni sit se tosiaan pitäis viedä sinne Kiva-tiimiin Ja sit tämmösist tietyst aina ilmoitetaan myöskin sit kaikkien koteihin.”

”Mulla on siitä onnellinen tilanne, että mulla on luokassa muitakin aikuisia kuin minä, elikkä me huomataan näitä tilanteita ja se asia selvitetään heti. Et ensinnäkin se, että mitä tapahtui, miksi tapahtui ja miten tästä mennään eteenpäin. Ja sitten ihan, et oppilaille tiedoksi, että mä kyllä pistän tämän tiedoksi kotiin ja sit saatesanoilla, että tämä on käsitelty loppuun asti koulussa, että ei tarvitse enää käydä kotona kasvatuskeskustelua. Ja nimenomaan se, että ne asiat käydään alusta loppuun asti koulussa läpi, missä ne on tapahtuneetkin, ja sitten... Ja tietenkin, huoltajien kuuluu aina tietää.”

”Ja mä ajattelen, että aina semmonen asioiden eteen pysähtyminen ja miettiminen et miten toimitaan, et se varmaan siinä on se kaikkein haastavin just, et kunhan löydetään jotenkin ne oikeesti, et... Et kyllähän siinä täytyy ajatella sitäkin semmosena kuntouttavana toimenpiteenä, niinkun jotenkin, että kyllähän meidän täytyy löytää ne syyt miks toimitaan sillä tavalla ja että mikä siellä on taustalla, sen lapsen, että miks se vaikka tekee toiselle silleen. Ja sit taas, et miks vaikka joku ihminen päätyy aina kiusaamisen tähän niinkun uhriksi, et mikä siellä sit taas on takana, että mitä tapahtuu niinkun ja et tavallaan niinkun et pit... Niin, kun... Niin, miten mä nyt

päädyn tähän? Mut et tavallaan, että kyllähän kaikki sellanen missä me pysähdytään niiden lasten äärelle ja käydään niitä asioita läpi on väkisinkin hyvää.”

Haastateltavista yhdeksän kertoi, että heidän kouluissaan toimii Kiva koulu eli pidempään jatkuneet tapaukset viedään Kiva tiimiin käsittelyyn. Verso eli vertaissovittelumalli oli käytössä neljässä koulussa. Yhteistyö huoltajien kanssa nousi myös esiin ja huoltajien on tärkeää tietää tapahtumista. Yleensä tilanteet on hyvä selvittää heti niiden tultua ilmi, mutta joskus tilanteiden käsittely saattaa myös viedä pidemmän ajan, mutta silloin on tärkeää olla kärsivällinen ja varmistaa, että tilanne saadaan lopulta selvitettyä.

6.2.1 KiVa koulu

KiVa Koulu toimintaa oli yhdeksässä koulussa, yksi koulu ei kuulunut KiVa kouluun. Haastateltavista neljä kuului KiVa tiimiin tai oli aikaisemmin kuulunut. KiVa kouluilla on selkeä toimintamalli, miten kiusaamistapauksia selvitetään. Tapauksia on aina selvittämässä vähintään kaksi opettajaa, toinen haastattelee ja toinen kirjaa kaiken ylös. Ensin haastatellaan kiusattua ja sen jälkeen muita. Kysytään mitä on tapahtunut, miksi ja kuinka kauan tätä on jatkunut. Sen jälkeen jatketaan keskustelua kiusaajien kanssa yksitellen ja myös jos muita kiusattuja nousee esiin. Lopuksi keskustellaan ja mietitään, miten jatkossa tulee toimia sekä ollaan yhteydessä huoltajiin. Kiusattu ja kiusaajat eivät kuitenkaan koskaan ole samassa keskustelussa. Monissa tapauksissa tehdään kiusaamisen lopettamis sopimus kirjallisesti. Kahden viikon päästä tästä on seurantakeskustelu. Tilannetta on erityisen tärkeää muutenkin tarkkailla keskustelujen jälkeen.

Riippuen tapauksista niin joskus voi myös seurata erilaisia rangaistuksia. Eräessä isommassa tapauksessa kiusaajalle määrättiin kolme päivää välitunnilla ohjaajan kanssa olemista eli hän ei saanut poistua ohjaajan seurasta välitunneilla. Toiset saivat hänen seuraansa liittyä, mutta hänen tuli pysyä aikuisen lähellä ja se auttoi melko tehokkaasti. Yleensä on hyvä, että kiusaamisesta seuraa jokin konkreettinen seuraamus, jolloin asiaa joutuu oikeasti pohtimaan ja näin voi oppia tilanteesta.

” Mut yleensä kyllä opettaja on ennen sitä jo paljon selvitelty niit asioita ennenku se tulee Kivaan. Et yleensä siis on kyllä pääasiallisesti kysymys siit kiusaamisesta. Sen jälkeen lähetään keskustelemaan sitte niitten kiusaajien kanssa, jotka se oppilas on nimennyt, et ketkä on häntä kiusannut. Siellä yleensä löytyy ehkä yks kaks pääkiusaajaa ja sitte sielt voi löytyy vähän niitä apureita. Ja jutellaan niitten kanssa ja yleensä jutellaan niitten

kanssa yksin. Varsinkin pääkiusaajien kanssa yksin. Ja se miten sit heidän kanssa keskustellaan, ni seki on vähän semmonen tilannekohtanen, et jotkut semmoset jotka kiusaa, ni ne murtuu ihan heti ja joitain täytyy vähän enemmän sit sillai kovistella, et hetkinen, et mikset sä nyt ymmärrä, et tää on kiusaamista. Et sitte siinäki vähän riippuu sit. Mut se tehdään yleensä siis kahden Kiva-opettajan voimin. Eli nää kaikki keskustelut käydään sillä tavalla, et toinen kirjaa ylös ja toinen ehkä hoitaa enemmän sit sen haastattelun, mut kyl se toinenki joka kirjaa ni sitte hoitaa. Ja sit ku on tota noi käyty, siinä tehdään sit sopimukset kiusaajien kanssa, et tota he lopettaa sen kiusaamisen. Oppilaita ei kerätä yhteisen pöydän ääreen. Joskus jos on selvinnyt, et se on ollut kahden oppilaan välistä ja kysymys onki siinä selvittelys onki huomattu, et kysymys on enemmän molemminpuolisesta sosiaalisest taitamattomuudesta ja riidasta ja molemminpuolisest tekemisestä, ni silloin on voitu ottaa ne oppilaat saman pöydän ääreen. Mut se ei kuulu periaattees Kiva-kouluun, et kiusattua ei tuoda kiusaajien kanssa saman pöydän ääreen. Ja sit sitä tilannetta seurataan. Et sit voi niinku tuol joskus ku törmää, ni kysyy, et no hei miten on mennyt. Et aika tiiviistikki siinä ensalussa ja sit lopussa vähän niinku ja sitte voidaan pitää semmonen seurantaajuttu vielä, jos on tarpeen sitte. Mut kyl se semmonen kuukauden päivät ainaki pitää seurata, et sit oikeesti loppuu.”

Kiva koulun tärkeä periaate on myös vahvistaa luokkien ryhmähenkeä Kiva oppitunneilla ensimmäisellä ja neljännellä luokalla. Tarvittaessa materiaaleja voi käyttää muinakin vuosina ja kiusaamistapauksissa on erityisen tärkeää vahvistaa koko luokan ryhmädynamiikkaa sekä saada kiusatulle kavereita tueksi ja avuksi. Hiljaiset hyväksyjät ovat tärkeää saada kiusatun puolelle ja ne oppilaat, jotka kiusattu nimeää mukaviksi oppilaiksi niin saada ne ottamaan kiusattua mukaan porukkaan.

” No sanotaan näin, et siin tilanteessa sitten kun on selvinnyt, että jollain oppilaalla on siinä luokassa ollut jo pidempään huono olla, et se kiusaaminen on ollu ehkä enemmän semmost syrjimistä, ehkä välillä vähän aktiivisempaaki kiusaamista, mut sitä on tapahtunu niinku vuositolkulla, ni me ollaan lähdetty sitä purkamaan sillä tavalla Kivan kautta. Että ollaan toki sitte juteltu sen kiusatun kanssa ja sitte niitten oppilaitten kans kenet hän on nimenny. Mut yleensä silloin on myöskin koko luokan ryhmädynamiikassa jotain häikkää, niin ollaan välillä puhutettu koko luokkaa. Eli etitty sieltä ne vahvistavat tekijät, joka kuuluuki siihen Kiva-toimintaan, mut niin sanotusti myöski ehkä semmoset neutraalit niinku. Et ollaan vähän jaettu sitä ryhmää sillai, et ollaan puhutettu ja mietitty ja keskusteltu pienis ryhmissä. Ja semmonen on mun mielest auttanu asiaa eteenpäin.”

” Ja sitte on välillä sovittu ja kuuluuki sopia, mut se nyt vähän riippuu, et millä laajuudella, ni sitte sieltä luokasta muutama semmonen tsemppari, jotka sitte vähän niinku ottaa sen.. kiusattu on ilmiantanu semmosiks mukaviks oppilaiksi, ni sitte neki otetaan siihe Kiva-tiimiin keskusteluun ja kerrotaan, et hei, et nyt teiän luokas on tapahtunu näin ikävästi, että on ollut kiusaamista, mutta te olette ollut niitä, jotka on toiminut, tai sinä olet ollut se, joka on ollu semmonen puolustaja ja semmonen, ja pyydetään, et hän niinku kans sit vähän voisko hän ottaa semmosta kaveriroolia siihen.”

” Ne hiljaset hyväksyjät ehkä on sitte uskaltanu ottaa semmosen vähän aktiivisemmän roolin siinä puolustajan roolissa. Et eivät olekaan sitte enää hyväksyneet sitä asiaa ihan täysin. Ni semmonen on yks mahdollisuus. Mut kyl silloin puhutaan siitä, et koko luokan ryhmädynamiikka tarvii sitä tukee, että harvoin se on niin, että se on se kiusaaja ja kiusattu pelkästään jos se on jatkunu vuosia, koska kyl ne muutki jollain tavalla on ollu joko silminnäkijöitä tai jollain tavalla osallistunu. Että siel voi olla yleinen pelko, et mä en voi puolustaa, etten mä joudu ite samaan asemaan ja niin edes päin, et sen takia siin täytyy ottaa semmoset vähän järeemmät toimenpiteet.”

Kiusatun tulee myös saada tarvittaessa ulkopuolista keskustelu apua psykologilta, kouluterveydenhoitajalta tai kuraattorilta. Opettajan on tärkeää jatkaa havainnointia sekä keskittyä erityisesti luokan hyvinvointiin ja ryhmäytymiseen. Useimmissa haastatteluissa nousi esille myös, että oppilaiden ei tulisi valita pareja/ryhmiä itse vaan opettajan tulisi jakaa aina ryhmät. Luokassa tulisi olla todella hyvä yhteishenki ennen, kun voi antaa oppilaiden valita itse ryhmät. Kiusatun on tärkeää saada koulussa voimaannuttavia ja positiivisia

kokemuksia kiusaamisen jälkeen sekä opettaa asettamaan rajoja, miten toisten ei saa antaa kohdella itseään ja miten pitää omia puoliaan.

”Sitte ihan mietintää yhdessä, et sit voi pyytää avuks kuraattorii tai erityisopettajaa, luokanopettajaa, et miten yhdessä lähdetään sitä asiaa ratkomaan. Et miten pystytään auttamaan. Mut siin voi myöski olla niin, et siellä sen sekä kiusattu et kiusaaja, ni voi olla, et he vaatii myös semmosta yksilötukee esimerkiks just kuraattorilta tai joltain, että siellä voi olla niit omia juttuja, mitkä vaatii sen lisäksi vielä sitä. Et se ei oo välttämät pelkästään ryhmäyttämistä. Mut se ryhmäyttäminen on yks asia ja se vaatii sit silt luokanopettajalt semmosta herkkyyttä ja semmosta jatkuvaa asioihin huomioimista. Ja ensimmäiseks tämmösis luokissa täytyy ehdottomasti, mä muutenkaan en niinku kannata sitä, et oppilaat valitse ryhmänsä itse, et se ryhmä täytyy olla tosi hyvin ryhmäytetty ja siellä pitää olla tosi hyvä ryhmähenki ennenku oppilaat voivat itse ruveta ja siltikin se vaatii jatkuvaa seurantaa ku niit ryhmii valitaan, et tota, mut semmoses tämmöses ryhmäs heti pois. Et ei mitään ryhmien muodostamista ilman aikuisen ohjausta.”

Pidempään jatkunut kiusaaminen ei lopu yhteen keskusteluun, vaan sen vaatii kärsivällistä ja jatkuvaa puuttumista sekä useampia keskusteluja. Prosessit voi olla välillä pitkiäkin. Apua kannattaa pyytää myös moniammatillisesta työryhmästä. Joissakin tapauksissa myös huoltajien ottaminen mukaan keskusteluihin voi olla hyödyllistä. Pelkän keskustelun lisäksi olisi aina hyvä olla jokin konkreettinen toiminta ja ratkaisu tilanteeseen, esimerkiksi sopimus tai säännöt. Oppilaidenkin on usein helpompi näin sisäistää ja muistaa asia.

” No, esimerkiks yks hyvä esimerkki... No, se lähti liikkeelle siitä, että... Tästä on useampi vuosi aikaa. Liitty siis oppilaiden välitunti-jalkapallon pelaamiseen ja sit sieltä aina tuli tavallaan, että yks oppilas koki että häntä aina kiusattiin ja aina oli epäreiluja tilanteita, niin sit tavallaan lopulta se tilanne ratkes niin, että kaikki oppilaat jotka oli pelaamassa, niin sit uudelleen kirjotti... Kaikki tavallaan tiesi säännöt ja kirjotti uudestaan et mitkä ne oli ne säännöt. Peli oli sillon jalkapallo, että mitkä ne oli ne väkkäjalkapallon säännöt ja sitten ne oppilaat ite ehdotti, että sit he aina... Että siellä oli aina joku tuomari siellä pelissä. Et sellanen konkreettinen ratkaisu.”

Pitkään jatkunut kiusaaminen vaatii selkeää ja määrätietoista puuttumista sekä riittävästi toistoja, jotta kiusaaminen saadaan loppumaan. Kiusaajan teot tulee tuomita ja tehdä selväksi, että näin ei voi jatkua, mutta kiusaajaa ei saa tuomita vaan hänen toimintansa. Sanallistaminen voi olla myös avuksi haastavissa tapauksissa. Nuorempien oppilaiden kohdalla piirtäminen voi auttaa myös hahmottamaan tilannetta paremmin.

”Kyllä siis sellasessa jos on jatkunut tosi pitkään ja se on tosi systemaattista, niin se pitää vaan yksinkertaisesti tuomita ja tehdä selväksi, että näin ei saa tehdä. Ja sit sitä pitää tavallaan toistaa. Mut siinä on tosi tärkeetä erottaa tavallaan se, että mä tuomitsen nyt tämän toiminnan, en sinua henkilöä. Kyllä mä sit aika usein niissä tilanteissa sanallistan, vaikka mä tavallaan tiedän et se ei ehkä pidä paikkaansa, mut se tarjoaa sille oppilaalle ikään kuin hyväksyttävän keinon päästä siitä ulos, et opettaja sanoo että mä tiedän että sä et ehkä tarkottanut tällä mitään pahaa, mutta nyt mä oon sanonut sulle että toisesta tämä tuntuu tosi pahalta, niin sun pitää lopettaa, niin sit se ehkä on jotenkin helpompaa et no joo, mä en niinkun tajunnut, vaikka ehkä oikeesti onkin tajunnut, mutta...”

6.2.2 KiVa koulun vahvuudet ja haasteet sekä kehittäminen

KiVa-systeemi koetaan selkeäksi ja toimivaksi. Selkeät perusteet siihen, miten ja miksi toimitaan. Vahvuutena pidetään myös sitä, että tilanteissa on aina kaksi opettajaa paikalla ja oppilasta oikeasti kuunnellaan sekä halutaan auttaa. Tilanteeseen suhtaudutaan aina myös vakavasti sekä on tärkeää, että kiusattu kokee olonsa turvalliseksi. KiVassa koetaan hyväksi myös sen asteittaisuus ja, että asiat nähdään laajemmasta perspektiivistä sekä KiVa huomioon otetaan, että asioille on aina syynsä. KiVa-oppitunnit nähdään myös hyvänä ja tärkeänä osana ohjelmaa. Niissä oppilaat oppivat kiusaamiseen liittyvistä asioista ja samalla ryhmähenkeä parannetaan. KiVan vahvuutena nähdään myös se, että lapsille annetaan vastuuta ja he joutuvat itse vastaamaan omista teoista. KiVa opettajilla tulee olla taitoa kohdata erilaisia oppilaita ja pystyä asennoitumaan tilanteeseen, pitää olla empatiaa ja ymmärrystä, mutta myös välillä pitää olla tiukka ja asettaa vaatimuksia. Koko koulu yhteisön on myös tärkeää sitoutua KiVa toimintaan ja tehdä selväksi, että kiusaamista ei hyväksytä missään muodossa.

KiVan oppitunneista pidettiin erityisesti. Niitä on helppo pitää ja ensimmäisellä luokalla käydään läpi, mitä kiusaaminen on ja mitä se ei ole. Painotetaan sitä, että kiusaamiseen ei saa mennä mukaan ja heti pitää kertoa aikuiselle. Videoiden avulla katsotaan myös miltä kiusatusta tuntuu ja miten kamalia jälkiä se voi jättää aikuisuuteen asti. Neljännellä luokalla perehdytään paremmin kiusaamisen rooleihin.

”Ja kyllä mun mielestä ehkä tärkein elementti on kuitenkin se, että siinä myös vastuutetaan niitä lapsia tavallaan, että lapselle itelleen annetaan vastuu siitä. Vaikka toisaalta sanotaan että ei, sä et saa tehdä näin, mut sit tavallaan vastuu siitä että sä et tee niin, niin annetaan sille lapselle ja huolehditaan tavallaan, että... Mä tykkään siitä sellasesta tavallaan asteittaisuudesta ja siitä et nähdään asiat kuitenkin laajemmasta perspektiivistä, koska kyllä mä huomaan että koulussa me aikuiset aika helposti nähdään tilanteet vaan sieltä meidän omasta perspektiivistä ja ajatellaan että tilanteessa on määritettävissä joku yksi, absoluuttinen totuus. Et sitten, kyllähän se KiVa-ohjelma tietyllä tavalla ottaa kuitenkin huomioon sen, että asioille on aina syynsä.”

” No vahvuuksii on varmaan se oppilaan kohtaaminen ja kuunteleminen, mitä kuitenkin jokainen lapsi ja nuori tarvii ja haluaa ”

” Toimintamalli vahvuudet ehdottomasti se että siinä on kaksi opettajaa kaksi aikuista kuulee sitä ja yleensä siinä on se luokanopettaja, joka tuntee sen lapsen. Ja sitten siinä on toinen ulkopuolisena, jolloin se tuo myös lapselle sen turvan sekä kiusatulle että häntä kuunnellaan nyt oikeesti ja tää otetaan vakavasti ja täs on nyt kaksi aikuista selvittämässä tätä mutta toisaalta myös niille kiusaajille se että tilanne ilmastaan riittävän vakavana heille et hei meillä on nyt kaksi aikuista tässä.”

Haasteena nähdään se, että kaikki ei osaa käyttää KiVa-systeemiä oikealla tavalla ja silloin se ei toimi. KiVa periaatteisiin pitää perehtyä kunnolla ja kaikkien opettajien toimia periaatteiden mukaisesti. Aikaresurssit nousivat myös muutamassa koulussa esille.

Aikataulujen yhteensovittaminen koettiin haastavaksi sekä, että KiVa opettajia oli liian vähän

tapausten määrään nähden. Keskustelut olisi hyvä käydä yllätyksenä oppilaille ja mahdollisimman pian ilmoituksen tultua.

”Et ainoo ongelma täs meidän koulussaki on nää aikaresurssit, koska meidän Kiva-opettajat, niin he on tota kuitenkin täystyöllistettyjä ja ku ne keskustelut pitäis vähän niinku käydä sillai yllätyksenä oppilaalle, et niit ei etukäteen ilmoteta, et nyt mä tuun juttelee sulle, et sä oot kiusannu tota ja tätä, et ei ne ehtis siin välissä tekemään hallaa. Niin tota et se irrottautuminen siit omast työstä vaatii välil semmost järjestelyy.”

”Tilanteen heikot puolet on meidän tämän hetkiset lukujärjestykset eli meillä ei ole hyppytunteja. Näin pitää tehdä tää tämän kaiken muun ohessa ja oppilaille on tosi erilaisia lukujärjestyksiä”

Kiva koulua voisi resurssien salliessa viedä eteenpäin niin, että ryhmäytymiseen panostettaisiin vielä enemmän ja KiVa ihmisellä olisi aikaa luokanopettajan kanssa yhdessä ryhmäyttää luokkia ja saada yhteishenkeä paremmaksi. Tällöin myös ennaltaehkäistäisiin kiusaamista ja parannettaisiin oppilaiden kouluhyvinvointia.

”Tota jos haluaisin kehittää, ni sanoisin ehkä semmosen, et joo siihen tarttis sit varmaan joku tietty henkilö, joka sit lähtis ryhmäyttämään, et oliski sit mahdollisuutta irrottaa se Kiva-ihminen sit vaikka sinne luokkaan opettajan avuksi, joka on ollu selvittämässä. Et sillai mä ehkä vois kehittää sitä, että se Kiva-ihminen sit jollain tavalla olis myös semmonen, joka sit lähtis ryhmäyttämään yhdessä luokanopettajan kans sitä ryhmää aktiivisesti. Et vois vaik irrottautuu kaheks viikkoo omasta työstään ja lähtis sitä ryhmää sitte oikeesti vetämään eteenpäin joka ikiselle oppitunnille, et siel olis elementtejä, että pystyttäis toimimaan. Ja koko ajan tarkkailtais sitä, kaikki lapset ymmärtäis, et miten mun toiminta vaikuttaa sun toimintaan.”

Haastatteluissa nousi esille myös, että tarvittaessa KiVa kouluun voisi ottaa lisää toimijoita mukaan, esimerkiksi koulupoliisia, kuraattoria ja koulupsykologia sekä joissakin tapauksissa herkemmin huoltajia myös koululle mukaan. Koulupolisiin käytöstä oli positiivisia kokemuksia ja koettiin, että se todella herättelee oppilaita sekä myös huoltajia. Erityisesti kiusaamisen seurauksista ja vakavuudesta.

6.2.3 Verso eli vertaissovittelumalli

Verso eli vertaissovittelumalli oli käytössä neljässä koulussa. Se koettiin toimivammaksi isommilla oppilailla. Verso koettiin kuitenkin tärkeäksi ja se opettaa tärkeitä sovittelutaitoja oppilaille. Ideana siinä on, että oppilaat oppisivat itse selvittämään sanallisesti ristiriidat. Versoon valitaan vapaaehtoisia viides- ja kuudesluokkalaisia, jotka toimivat sovittelijoina pienemmille oppilaille eli vertaiset auttavat toinen toisiaan. Kouluissa aina myös toimii ohjaavaopettaja, joka auttaa ja tukee tarvittaessa selvittelyissä sekä pitää huolen, että kaikki tapaukset otetaan käsittelyyn. Ohjaava opettaja ja halukkaat viides- ja kuudesluokkalaiset osallistuvat Verson koulutuspäivään, jossa käydään kohta kohdalta läpi, mitä vertaissovittelu

on ja miten sovittelutilanteissa toimitaan. Isommat Verso-oppilaat kuuntelevat ja ohjaavat pienempiä sekä korostetaan, että heidän tulee olla puolueettomia. Heillä on myös salassapitovelvollisuus ja asiat eivät saa mennä sovittelutilanteesta eteenpäin. Kaikkia osapuolia tulee kuunnella ja yhdessä pohditaan, mikä voisi olla tilanteeseen avuksi ja miten toimitaan jatkossa. Versossa on myös käytössä seurantalaveri, joka pidetään noin parin viikon päästä. Verso on myös eräs keino puuttua ja ennaltaehkäistä kiusaamista. Verso ei kuitenkaan kaikissa kouluissa ollut heti lähtenyt käynnistymään vaan vaatii vielä lisää markkinointia oppilaiden keskuuteen.

” Et tota. Ja se on sama, et sinne voi opettajat tehdä semmosen niin sanotun tilauslomakkeen, sit vaan just sanotaan, et ketkä siin on osapuolina ja mitä on tapahtunut. Tai sitten oppilaat, varsinkin nää Verso-oppilaat, ni, ja isommat oppilaat voi tietyst ihan itsekin semmosen tehdä. Et opettajalta saa niitä tilauslomakkeita kaikilta opettajilta niinku. Ja sit tota tääl on niinku neljä kertaa viikossa semmonen välitunti, missä sitten vuoroviikoin nämä Verso-oppilaat sit niinku kuuntelee ja selvittää näit riitoja. toivottavasti tää käynnistys nyt sit vaik ens syksynä paremmin. Et täytyy vähän uudestaan markkinoida tätä. Et nyt ei oo näköjään saanu... meillä on opehuonees semmonen postilaatikko, mihin sit aina opettajat vois käydä viemäs niit lomakkeita, mut et tyhjältä on näyttäny tähän mennessä.”

” Ja sit taas toi Verso on paljon matalamman kynnyksen, et nimenomaan niitten riitojen selvittämiseen. Et kaikki kuitenkaan läheskään ei oo sitä kiusaamista. Et jotenkin mä näkisin, et se Verso vois olla todella hyväkin ja toimiva tapa. Et sen takii mä ihan vapaaehtosesti ite siihen lähdin mukaan, et se kiinnosti mua. Ja se on kuitenkin semmonen taito, mikä on niinku siis ihan muutenkin tärkeä, et tota noin niin et osaa sovotella.”

6.2.4 Koulukiusaamisen puuttumisen haasteet

Haastatteluissa nousi esiin monia eri haasteita koulukiusaamisen puuttumiseen liittyen. Useammassa haastattelussa keskusteltiin ajan puutteesta, suuresta oppilasmäärästä ja siitä, kuinka kiusaaminen ei aina tule opettajien tietoon. Opettajista neljä koki, että aika kiusaamisen selvittelyille oli haastavaa löytää. Siinä koettiin myös olevan eroa, että toiset puuttuvat herkemmin kiusaamiseen kuin toiset. Herkästi puuttumista pidettiin tärkeänä. Haastatteluissa seitsemän kertoi myös sitä, että kiusaaminen ei läheskään aina tule opettajien tietoon, koska se tapahtuu niin salassa ja silloin kun aikuisia ei ole paikalla. Välitunneilla tapahtuu paljon erilaisia tilanteita, jotka vaativat aikuisien puuttumista ja opettajat kokivat, että välitunneilla saisi olla enemmän valvojia. Oppilaat itse usein myös ovat sitä mieltä, että valvojia olisi hyvä olla lisää.

Lisääntymässä määrin kiusaamista tapahtuu myös somessa ja esimerkiksi WhatsAppissa, joihin opettajien on hankala puuttua. Opettajat pitävät tärkeänä, että kodeissa suhtauduttaisiin

vakavasti kiusaamiseen ja puututtaisiin sekä valvottaisiin lasten puhelimen käyttöä. Opettajat kuitenkin ajattelivat niin, että jos vapaa-ajalla on tapahtunut kiusaamista ja se vaikuttaa koulussa niin silloin opettajat puuttuvat ja selvittävät tilanteen.

”Et se on tietenkin sit, jos se on hyvin semmosta piilossa olevaa, et sitä ei huomata, ni sithän sille ei tietenkään heti välttämät voida mitään. Mutta tota noin ni. Ja just mitä sit tapahtuu vapaa-ajal ja somessa ja muuta, ni se on aika semmosta harmaata aluet, et opettajan on välil vähän hankala sit... tai mahdotonkin tietää ja puuttua.”

”Mun mielestä suurin haaste on tavallaan se, että se ei tuu koulun tietoon se kiusaaminen. Et just tavallaan se, että jostain syystä se oppilas ei kerro tai huoltaja ei ole yhteydessä, tai huoltaja vaan olettaa että totta kai koulu hoitaa, mut sitten, että se ei vaan... Että ei tavallaan ymmärretä, että välttämättä se ei, niinkun... Ja Yks iso haaste on myös se, että tosi useinhan se kiusaaminen tapahtuu sellaisissa tilanteissa, missä ei ole läsnä aikuisia.”

”Manipulointii tai muuta, mikä vois sit niinku ehkä näkyä isommilla, mut et ethän sä. Eihän sitä niinku millään nää. Ja sit heil on näit omii ryhmiä, WhatsApp-ryhmiä sun muita, mihin he kutsuu ja sit he päättääki jättää toisen ulos ja sit se muuttuu semmoseks haukkumisketjuks. Mä niinku ehkä toivoisin sellast ihan koko yhteisön tai yhteiskunnan kattavaa asennemuutosta siihen, et ei hyväksytä kiusaamista aikusten taholta eikä lasten taholta.”

Opettajien kokemusten perusteella haastavinta on puuttua kiusaamiseen, jossa joku oppilas jätetään ryhmän ulkopuolelle. Yleensä taustalla on myös sosiaalisten taitojen haasteita ja kaveritaitojen harjoittelua pidettiin erityisen tärkeänä ryhmäytymisen lisäksi. Kaikki opettajat suhtautuvat asiaan vakavasti ja olivat valmiita tekemään töitä sen eteen, että syrjimistä ei tapahtuisi. Kaverien saaminen kiusaamistapauksissa on ehdottoman tärkeää.

”Mut sanotaan sillai, et oon mä ollu ehkä semmoses tilantees, et sillai voi sanoo, et ei sitä oo saatu loppumaan, elikkä näis syrjimis tapauksis, ne on tosi haastavii. Mitä isompi se oppilas on, ni sen vaikeempi se on sinne ryhmään ujuttaa. Varsinki jos sil lapsella itsellään ehkä on jotain sellasii haasteita luoda niitä kaverisuhteita ja sosiaalisii suhteita. Et semmoses tilantees on, et tuntuu, et hetkinen niinku, et ei nyt oikein auta, et ollaan oltu huoltajiin yhteydessä ja ollaan oppilaitten kanssa ja on ryhmäytetty ja silti tuntuu, et ei me nyt saada sitä. Et ite sit tietenki ain mieltii, et mitä ite tekis, jos olis sen luokan opettaja. Mä varmaan ite koska se on mulle niin tärkeä tää kiusaamisasia mulle ittelle ni mä varmaan pysäyttäisin kaiken muun opetuksen ja ei edettäis ennen ku asiaan saadaan ratkaisu”

” Jotenkin hän löysi sit kavereita kun sehän on sit se ykkösasia eli sillon se ei oo sit niin inhottavaa. Se et ei niinku oikein omalta luokalta löytynyt vaan se oli yksi rinnakkaisluokka tai joku muu niin sit niit kavereita alko oleen. Tiedän että on kaveriporukka ja kaikki sillai hyvin. Ja sitten tavallaan se semmoinen kaikki sätkätys hänelle tai mitä ikinä mulkoilut niin se saatiin vaan niillä keskusteluilla niinku lakkaamaan.”

6.2.5 Yhteistyö huoltajien kanssa

Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen näkökulmasta yhteistyö huoltajien kanssa on myös todella tärkeässä osassa. Yhteistyöhön huoltajien kanssa pitää panostaa heti syksystä alkaen ja luoda luottamuksellinen suhde myös heihin. Luoda huoltajille tunne, että tässä ollaan yhdessä lasta varten. Huoltajien on aina tiedettävä, jos lapsi on osallistunut kiusaamiseen tai on tullut kiusatuksi. Opettajat kertoivatkin haastatteluissa, että ovat aina yhteydessä koteihin ja yleensä aina mieluiten soittamalla. Opettajista kahdeksan koki Wilma viestit epäkäytännöllisiksi kiusaamistapauksissa. Viestien kirjoittaminen koettiin haastavaksi ja helposti saattaa tulla väärinymmärryksiä. Opettajat olivat sitä mieltä, että huoltajat suurimmassa osin ymmärtävät vastuunsa asiassa ja keskustelevat kotona asiasta.

” Et mä ehkä nuorena opettajana tein sen virheen, et mä kirjottelin aika paljon sinne, ku sit mä aattelin, et sit se jää sinne niinku mustaa valkosella ja sit on tavallaan se niinkun annettu sit vaik yhtä aikaa tiedoks tai jotain. Mutta kyl se semmosis vakavimmis asiois selvästi, kun se on jotenkin niin semmonen tunteellinen asia sit kuitenkin niille vanhemmille, ni kyl se soittaminen on paljon parempi vaihtoehto sit semmosis tilanteissa. Et soittaa niitten oppilaitten kotiin ja selvittää sitä asiaa ja sit kertoo, miten se siit etenee, ni silloin yleensä se niinku saadaan paremmin hoidettua.”

”Yleensä tykkään mielummin puhuu kasvotusten tai puhelimes nyt vähintään, et Wilma-viesti on aina vähä vaikee kirjottaa. Niinku mikä tahansa muukin kirjallinen viesti, et miten sä ilmaset itsees siin oikein. Et kyl mä olen niinku ollu ihan yhteydessä. Ja mä koen, et mul on sellaset välit huoltajii, et mä pystyn sanoo, miten asia on ja tota nois nii aika lail siitä se käynnistyy. Mä jotenki aattelen, et se kommunikointi niinku Wilma-viestillä tai jollain muulla tekstiviestillä tai jollain, nii se on ihan hirveen vaikeeta. Saada se oma viesti perille niin, ettei tuu mitään väärinymmärryksiä tai jotain mielenpahottamisia siitä. Et sit ku ollaa molemmat siin ikään ku tilanteessa iha livenä, nii. Paljo helpompaa mun mielestä.”

”Kun totta kai se että sit kun mulla on hyvät suhteet niihin oppilaisiin, niin myös se et pitää olla hyvät suhteet niihin vanhempiin. Kyllä se lähtee aina siitä et mä soitan et hei, et meillä on ollu koulussa tämmönen tilanne ja että nyt koetaan että sun lapsi on nyt ollu, toiminut näin ja näin ja näin ja se koetaan et se on ollu kiusaamista ja nyt meidän tarvii tätä asiaa selvittää. Välillä sieltä sit tullaan tietty ihan tulipunaisina ulos, koska mä tavallaan ymmärrän niitä vanhempia myös siinä, että onhan se ahdistavaa et sulle soitetaan tollanen puhelu ja B, että ne sun omat voimavarat voi olla jo tosi vähäiset kaiken sen säätämisen äärellä. Mut et silleen kuitenkin, että ei oo koskaan ollu semmosta tilannetta että niitä ei olis saatu hoidettua, tai et se olis jäänyt jotenkin vanhempien takia, tai että vanhemmat ei olis lopulta ymmärtänyt mikä vastuu heillä on siinä kuviossa.”

Haastatteluissa ilmeni, että huoltajien kanssa tehdään tiivistä yhteistyötä, mutta tosi paljon vaihteli, miten herkästi huoltajia kutsutaan mukaan koululle selvittämään kiusaamistapauksia. Kahdessa koulussa huoltajat otettiin melko nopeasti mukaan fyysisesti keskusteluihin, mutta kuudessa muussa koulussa huoltajia pyydettiin vasta siinä vaiheessa, jos kiusaamista ei useammasta keskustelusta huolimatta saatu loppumaan. Huoltajien tullessa mukaan kiusaaminen oli jatkunut jo pidempään. Huoltajien mukaan tulo koettiin hyvin ristiriitaisesti,

mutta suurin osa opettajista kuitenkin ajatteli, että huoltajien olisi tärkeää keskustella lapsen sekä mahdollisesti myös toisten huoltajien kanssa, jotta tilanteen kokonaiskuva selkiintyisi kaikille. Haaste, joka kolmessa haastattelussa nousi esille oli, että huoltajat vähättelevät tilannetta ja heihin on vaikea saada yhteyttä.

” Kyl se niinku puhelimitse ensimmäiseks et soitetaan koteihin ja kerrotaan et tämmöst on nyt ollu ja pyydetään et vanhemmat juttelee oppilaan kans kotona ja jos ja kun se ei sit tässäköön tilantees riittänyt niin sit vanhemmat ja oppilaat kutsutaan koululle juttelemaan siit sit ihan kaikki yhdes. Aika tapaus kohtaista varmaan kyl, mut yleisesti ottaen ajattelen et siit on hyötyä et vanhemmat keskustelee toistensa kanssaakin.”

” Erityisesti sillon jos ne huoltajat saadaan saman pöydän ääreen ja saadaan syntymään keskustelua, niin kyllä siitä on tavallaan, koska se herättää, tai niinkun edistää sellasta ymmärtämistä. Ja musta se on tosi tärkeetä sitäkin kautta, et aika usein huoltaja kuulee vaan sitten sen oman lapsensa kannan siihen asiaan, niin tosi usein on tosi tervellistä ja tosi tärkeetä että he kuulee siitä asiasta myös sen toisen näkemyksen tai kolmannen näkemyksen, tai niinkun että se ei oo vaan sen yhden kertomuksen varassa.”

”Mutta kiva-opettajana, ni silloin me otettiin vanhempiin, laitettiin niinku vanhemmille viestejä riippuen vähän mikä se oppilaan rooli on, ni laitettiin sitte huoltajille viestii ja pyydettiin huoltajia keskustelemaan vielä. Ja se on hirveen tärkeetä, et vanhemmille myös viestiittää sitä, että vaikka lapsi olis nyt siin kiusaajan roolissa, ni hän ei ole paha eikä huono lapsi, vaan on vähän menny väärille raiteille, et me tarvitaan nyt kaikki yhdessä siihen aikuiset yhteistyötä, et me saadaan se lapsi kääntymään sinne oikeelle raiteelle. Et se on tosi tärkeetä, koska vanhemmat kuitenkin, ne helposti lähtee puolustamaan omaa lastaan ja sit ehkä lähtee vähän liikaakin puolustamaan, jos sitä jotenki demonisoi sitä lasta. Et se täytyy niinku, et ehkä tietyl taval semmonen rooli, et on kiusaaja, ni seki on vähän semmonen, et lapsi joka toimii väärin toisia kohtaan olis ehkä parempi käsite.”

Kolmessa haastattelussa opettajat kertoivat myös sitä, miten huoltajat kokivat, että koulu ei puutu tarpeeksi tehokkaasti kiusaamiseen vaan huoltajat olisivat itse halunneet tulla paikalle selvittämään asiaa, mutta koulun näkemys taas oli eri tilanteesta ja opettajat kokivat, että huoltajien ei ollut silloin sopivaa tulla paikan päälle. Tällöin on tärkeää opettajan keskustella huoltajien kanssa ja yrittää löytää yhteisymmärrys tilanteeseen. Opettajien on myös huomioitava, että huoltajilla saattaa olla kovakin huoli lapsesta ja silloin voi reagoida voimakkaasti.

”Mut kyl oon ollu tilanteessa, et on joutunu sanoo vanhemmille, et vanhempi on sanonu, oli kysymys hyvin nuorista oppilaist viel kaiken lisäksi, niin tota alkuopetusikäisistä, ni vanhempi sano, että hän tulee itse sitten tänne kouluun. Että sillai vanhemmat on enemmän, että on joutunu sit aikuisena sanomaan, että nyt on semmonen tilanne, että tärkeetä et te ootte kertonu tän asian, mutta te ette tule tänne koululle ja me hoidetaan tää asia. Et vaatii ehkä semmost jämäkkyyttä siinäkin opettajalta.”

6.3 Koulukiusaamisen ennaltaehkäisy

Kaikissa haastatteluissa opettajat olivat sitä mieltä, että ennaltaehkäisy on erittäin tärkeää ja siihen tulee käyttää paljon aikaa. Opettajan oma esimerkki on tärkeä ja hän pystyy vaikuttamaan omalla esimerkillään myönteisesti oppilaisiin. Opettaja myös luo sen fiiliksen luokkaan ja luo turvallisuuden tunteen oppilaille. Opettajan tulee kohdella kaikkia kunnioittavasti, ystävällisesti sekä näyttää, että jokainen ihminen on arvokas. Jokaisessa haastattelussa nousi esiin myös luokan omien sääntöjen sopiminen yhdessä, miten toimitaan ryhmänä ja miten toisia kohdellaan. Ryhmäytymisen tärkeys sekä merkitys tulevaisuuden kannalta. Tunnetaitojen harjoittelu nousi esiin kahdeksassa haastattelussa. Jokainen opettaja myös ajatteli niin, että matalalla kynnyksellä pitää puuttua ja oppilaiden väliset tilanteet aina selvittää keskustelemalla.

”No periaatteessa se et jokaisessa luokassa käydään ne omat säännöt et ne luokan/ryhmän omat säännöt et miten me toimitaan ryhmänä, sitten tää niinku ryhmäyttämisen eli niinko sitä käydä läpi, sitten just kerrotaan miten kiusaamistilanteissa toimitaan ja sitten esim. meillä on ollu koulussa sellaisia, mitä ne oli, ole ystävällinen kampanjoita eli niinku piti olla ystävällinen ja sitten just oli käyttäytymiseen, en muista kuinka monta viikkoa se kesti mut oli sellainen kilpailu jos näin voi sanoa et oppilaat keräs tähtiä et piti olla ystävällinen ja ottaa toista huomioon ja sitten aina kun oli toiminu tietyllä tavalla niin sai jonkun verran tähtiä, ja sit meil oli kolme luokkaa jotka sen sit voitti.”

”Mä käyttäydyn sen mukaan, et niinku, et jokainen on arvokas ja mä niinku omassa opetuksessa kiinnitän erityisesti huomioon siihen, et niinku et joku lapsi saa sen oman hetkensä ja silloin siihen ei oo kenelläkää muulla mitää asiaa tulla.”

”Ja kyllä mun mielestä yks tosi konkreettinen, tärkeä keino on se, että ihan oikeesti luokassa on säännöt jotka on lasten tekemät, että lasten ääni kuuluu siellä. Ja sitten mulla on täällä mun luokassa käytössä myös sellanen, et meillä on aina säännöllisesti semmonen luokkakokous, että saa tuoda asioita ja me pidetään sitten semmonen ns. virallinen kokous niistä asioista.”

Haastatteluissa kuusi nosti esiin myös positiivisuuden ja hyvän huomaamisen eri keinoin. Kouluissa voi olla erilaisia tempauksia, missä kannustetaan hyviin tekoihin ja toisten ystävälliseen kohteluun. Luokan kesken voi myös, esimerkiksi kerätä purkkiin helmiä hyvästä käytöksestä ja toisten huomioimisesta. Kun on kerätty tietty määrä niin koko luokka saa jonkin palkinnon. Tällä tavoin voi motivoida oppilaita.

”sit tietty semmost hyvän huomaamista arjessa et palkitaan tavallaan siitä hyvästä ja on joskus ollu semmonen kannustin juttuki et oppilaat kerää helmiä tai pääsee pelilaudal eteenpäin kun jotain hyvää siin luokas tapahtuu ja ei kiusata et nimenomaan mä ajattelen et se ennaltaehkäisy tapahtuis semmosen niinku hyvän ja positiivisen kautta et sit niinku saavutetaan jotain tai, meil oli siin meijä tiimis sellanen et oppilaat keräs erikokosii kivii hyvist jutuist et oli se sit et sanos toisel kivasti tai autto toista et sit ansaittii jotain et sit ku oli tietty määrä kivii ni oppilaat sai jonku läksyttömän päivän tai jonku tavallaan palkinnon siitä et sellaset voi olla toimivii.”

Opettajista kuusi oli sitä mieltä, että lasten ja nuorten pahoinvointi on lisääntynyt ja se heijastuu myös koulukiusaamiseen ja sitä kautta oppilaiden hyvinvoinnin tukeminen ennaltaehkäisee myös kiusaamista. Tunnetaitojen harjoittelua pidettiin tärkeänä ja siihen oltiin valmiita käyttämään oppitunteja. Erityisesti panostettiin tunteiden tunnistamiseen, sanoittamiseen, purkamiseen ja näyttämiseen sekä miltä toisesta tuntuu. Opettajan omaa esimerkkiä pidetään tärkeänä ja sitä, että opettaja myös näyttää ja sanoittaa omia tunteitaan. Miksi tiettyjä tunteita tunnetaan ja, että kaikkien tunteiden tunteminen on normaalia, mutta miten sen vihan näyttää niin sitä pitää harjoitella oppilaiden kanssa. Haastattelussa tuli paljon konkreettisia keinoja tunnetaitojen harjoitteluun, esimerkiksi postilaatikko, johon oppilaat saa käydä laittamassa lapun, jos on joitain huolia. Oppilashuollolta toivottiin enemmän tukea myös kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja nimenomaan siihen, että se ei olisi oppilaille niin vieras vaan se jalkaituisi enemmän kouluun oppilaiden kanssa. Oppilashuollon resurssit moni opettaja koki riittämättömäksi.

”Kakkosluokilla oli tällanen niinku kokeilu tänä vuonna, et ollaa kiinnitetty erityishuomiota tunnetaitoihin ja tämmösiin niinku mielenterveyttä ylläpitäviin taitoihin ja tota se on sillee kantanu hedelmää, et meil on kuraattori ja koulun psykologi pitäny yksittäisii oppituntei ja sit me ollaan käyty läpi mielenterveystaitoja. Niin kun Mieli Ry:n sivuilta semmosii mielenterveystehtävii ja niinku harjoteltu siis sitä, että miten sä niin kun purat pahaa olooo myös niinku turvallisesti sinulle ja turvallisesti niille muille ja. Ja se on ollu kyl mun mielest tosi hyvä. Kyl mä toivoisin, et entist enemmän kaikis kouluissa niinku jakautuis se oppilashuolto tekemään yhdessä myös sitä opetust niinku opettajien kanssa. Tietyn määrän.”

”Mä ajattelen et semmonen niinku tunnetaitojen harjoittelu ihan siin niinku koulun arjes päivittäin, on se sit et pienet oppilaat tykkää kaikist videoist ja nukketeatterikin voi upota et kaiken semmosen kautta käsittelis niit tunnetaito juttui ja niitten kautta keskusteluu ja semmost”

” vaikka sitä, että siellä on niinkun yks kappale ympän kirjassa missä puhutaan siitä että sulla on tunteet, tai että uskonnon kirjassa on sama yks kappale missä puhutaan että sulla on tunteet. Et se ois tosi tärkeitä, et se ois osa oppimista koko ajan ja sit et semmoseen vois vaikka oikeesti olla jotain isoja kokonaisuuksii, esimerkiks... No, mä koen sen niin tärkeeks, et meillä on vaikka tällä hetkellä käynnissä semmonen kuuden viikon kokonaisuus missä kaks kertaa viikossa jokainen lapsi on, niinkun... Me ollaan pienryhmissä ja tehdään tunnetaitoharjoituksia ja pohditaan ja mietitään omia tunteita. Me pohditaan niitä toisten tunteita ja tavallaan just sitä reflektiivisyyttä siihen että miltä toisista voi tuntua, et... Et ne on niinkun mun mielestä ihan tosi, tosi tärkeitä asioita, et jos me halutaan ennaltaehkäistä just vaikka kiusaamista ja ymmärtää jotenkin erilaisuutta ja sitä, et... Ja se tulee mun mielestä just siinä, että me opetellaan miettimään et miltä toisesta joku asia voi tuntua.”

Kaikki opettajat panostivat ryhmäytymiseen erityisesti syksyisin ja ensimmäisen luokan ryhmäytymistä pidettiin vielä tärkeämpänä. Silloin luodaan pohja tulevalle. Ryhmäytymisellä tarkoitetaan yhteishengen luomista luokkaan, että kaikki puhaltaisivat yhteen hiileen ja jokainen luokassa tuntee kuuluvansa ryhmään sekä jokaisella on turvallinen olo luokassa. Jokainen uskaltaa vastata luokassa ja kaikilla on hyvä olla. Ryhmähenkeä luodaan yhteisellä tekemisellä ja niin, että kaikkien kanssa tehdään välillä töitä. Etenkin alkuopetuksessa

käytetään paljon yhteisleikkiä ryhmäytymisessä, mutta myös isommat oppilaat voivat leikkiä. Osa opettajista käytti myös paljon draamatyöskentelyä tukena ryhmäytymiseen.

”No mä pidän sitä tosi tärkeenä ja mä käytinki siihen tosi paljon aikaa et melkein koko syksyn et ryhmäydyttiin ja mun ryhmäs se tarkoitti sitä et melkein joka päivä oli jotain yhteist kivaa leikkii et ei vaan istuta omal paikall ja tehdä koulutehtävii vaan ja tosi paljon toiminnallist opetusta et oppilaat teki ryhmissä ja yhdessä jotakin toiminnallist eikä vaan yksin kirjantehtävii pöydän ääres ja paljon myöskin ihan vaan leikin heidän kans et semmost niinku kivaa yhteistä tekemistä.”

” mä tein silloin eka luokalla esimerkiksi välkälle, en ihan joka välkälle, mutta pitkälle välkälle, taisin tehdä ihan tylyä jakoa silleen, niin että outi ja majju ootte keskenään pari ens välkällä ja teidän pitää leikkiä yhdessä, te saatte ottaa muitakin siihen, mut teidän täytyy olla yhdessä. Et haki sitä kaveria siihen myös tavallaan vapaan leikin aikana. Ja muuta sitten ryhmäytymistä on kaikki luokassa yhdessä tekeminen ja istumajärjestykset ja kaikki semmoinen yhteinen kiva ja yhteiset hyvät hetket on myös osa ryhmäytymistä.”

” Et pidetään niinkun semmosta luokan yhteistä toimintaa myös, et vähän silleen lapsia, niinkun, et heillä on vaikka joskus et on jotain leikkitunteja tai sellasia, missä oikeesti sit vähän niinkun saatetaan vaikka pakottaa leikkimään niidenkin lasten kanssa joiden kanssa sä et ehkä muuten leikkis ja yrittää tavallaan sitä kautta tuoda sitä, vaikka se ois taivaallista kun maailmassa ois aina toimintareapeutteja jotka vois tehdä kouluissa sellasia leikkitunteja, niin se ois täydellistä, mut, tota, toi... Niin ja sit meillä on kaks kertaa viikossa vaikka kaveripiirit missä pitää kuunnella toista ja harjotellaan sellasta et niinkun toisten kuuntelua ja toisten asioiden arvostamista ja semmosta tehdään kaks kertaa viikossa.”

Keskustelun tärkeys oppilaiden kanssa nousi esiin monissa haastatteluissa ja opettajan omat esimerkit. Asioista pitää myös pystyä oppilaiden kanssa puhumaan suoraan ja kiusaamisen vakavuus oikeasti tuoda esiin. Oppilaiden oma ääni on tärkeää myös saada esille sekä myös kahdenkeskiselle keskustelulle jäädä aikaa. Opettajan on tärkeää luoda oppilaisiin sellainen suhde, että oppilaat luottavat opettajaan sekä siihen, että opettaja puuttuu kiusaamiseen sekä luokassa vallitsevia sääntöjä noudatetaan. Opettajan on tärkeää olla myös helposti lähestyttävä.

”Mut sit toisaalta myöskin niinkun viestittää lapsille, että mä en tule hyväksymään missään vaiheessa minkään näköistä epäystävällisyyttä toista kohtaan. Et ne on vähän sillai, se on jännä kun joskus mul oli ekaluokka ja sitte mä kysyin niiltä, et tiedätekö minkälainen olo opettajalle tulee jos joku niinku kiusaa toista oppilasta? Ni kyllähän he ehdotti kaikkee surullista ja kaikkee. Mä olin, et juu, tulee ehdottomasti, mut sit mä sanoin, että mulle tulee myös vähän vihanen olo, koska se on niin kurjasti tehty. Et myöskin sanottaa lapsille, että miksi minä opettajana ajattelen, et tämä ei ole sallittua ja minä en tätä siedä. Myöskin kertoo niit positiivisii asioita, et sit ku meil on semmonen luokka, et kaikkil on hyvä olla, ni tääl on kiva oppia ja tääl on, nää päivät sujuu mukavasti ja me voidaan tehdä kaikkii erilaisii juttui, kaikkii ryhmätöitä ja kaikkii, ku mun ei tarvi opettajana miettiä sitä, että kohtelee joku toinen toista rumasti. Et semmost keskusteluu. Se on tosi tärkeä.”

” Yks on sellainen että mä on puhunut mun omista kokemuksista. Sitä mitä on olla kiusattu ja oli välillä aika. Kun mä oon sanonut aika suoraan, ekaluokkalaisille en ihan niin suoraan ku vitosille mitä se on. Niin nä on ollut aika järkyttyneitäkin välillä. Ja niin sit mä oon sanonut. Mun lause on siinä vaiheessa, mä sanon että haluatko sinä että sinusta ajatellaan samalla tavalla kuin minä ajattelen nyt minun kiusaajista. Täällä on semmoisia ilmeitä välillä et en tosiaankaan.”

Neljässä haastattelussa keskusteltiin ennaltaehkäisyn kohdalla siitä, että luokassa opettaja valitsee parit/ryhmät. Etenkin silloin, jos luokassa esiintyy kiusaamista oppilaiden ei pitäisi valita pareja/ryhmiä itse ollenkaan. Opettajat olivat sitä mieltä, että luokassa pitää ensin olla

todella hyvä yhteishenki ennen kuin ryhmiä voidaan itse valita. Jossain vaiheessa kuitenkin ryhmien valitsemista pitää harjoitella, mutta siinä pitää olla opettajan herkillä ja katkaista se heti, jos joku jää ilman ryhmää. Opettajat olivat sitä mieltä, että kaikkien kanssa tehtävien tekemistä on hyvä harjoitella. Istumajärjestyksen myös usein opettaja päättää.

” Ja sit mä kerron, ne mun ohjeet on yleensä se, että kun pareja valitaan, niin ensimmäinen joka sinua pyytää, niin hänet otat ilolla vastaan. Ja jos tota noin mä nään jotain muuta, ni mä hajotan parit saman tien ja pareja ei saa valita pitkään aikaan. Mä annan aina vähän tämmösen pienen pelotteen siihen myöskin. Tai sitten mä voin sanoa, että jos mä näen, että tota, tai mä tiedän, että luokas voi olla muutamii semmosii, jotka ei löydä niin helposti pareja ja vaik tulee kolmen hengen ryhmii, ni mä voin sanoa, et mä annan pian tehdä ryhmät, mutta mä lasken kymmeneen, ja jos joku ei ole ryhmässä sen aikana ku mä oon laskenut, ni mä hajotan ne ryhmät ja te ette saa olla niissä ryhmissä. Ne on aika hyviä. Koska sit ne niinku oikeesti, et kuka on vielä ilman parii kuka on vielä ilman parii, hei tuu sä tänne tuu sä tänne tuu sä tänne! Et sellasetki oppilaat, jotka ei välttämät yleensä saa sitä, et hei tuu sä tänne meidän ryhmään, ni ne saa kokea sen, Mut se ei oo se mist lähetään liikkeelle, et ensin harjotellaan opettajan valitsemii pareja tosi paljon. Ja ne on semmosii pienii juttuja, et esimerkiks ku ruokailuun mennään, ni mul on systeemi, et ruokajono ja sen mukaan täytetään pöytä ku mennään.”

” Tämmöisiä kiusaamistilanteita mä ehkäisen sillä että, oppilaat eivät pääse valitsemaan itse ryhmiä joissa toimivat vaan minä määrään ne niin liikunnassa kuin äidinkielessä minä määrään parit. Minä määrään ryhmät meillä ei tehdä huutojakoja, meillä ei huudeta, että mä oon ton pari ja istumapaikat yleensä hyvin harvoin annan niin kuin kysyä edes oppilailta kenen kanssa haluat istua, nää on nyt keksinyt että, joka kuukauden alusta vaihdetaan paikat. Se on ihan fine, mutta minä oon ne määrännyt. mä oon saattanut kysyä, että haluatteko istua yksin vai ryhmissä. Ja tällä hetkellä istutaan ryhmissä. Se on oppilaiden valinta mutta minä olen päättänyt ryhmät ja mun mielestä se on yksi keino, kun tää luokan dynamiikka, kun täällä on vahvoja kaveriporukoita, kun on 25 näitä oppilaita niin jollain lailla klikkiytynyttä tää luokka.”

Ennaltaehkäisyn kohdalla neljä opettajaa nosti esiin aikuisresurssit, mitä enemmän koulussa panostettiin aikuisien määrään niin sitä vähemmän opettajien mielestä kiusaamista koulussa ilmeni. Opettajat kokivat, että tällöin lapsia pystyttäisiin tukemaan ja auttamaan nopeasti erilaisissa tilanteissa, esimerkiksi välitunnilla sekä aikuisilla olisi hyvä kontakti lapseen, koska koettiin, että olisi aikaa luoda lapseen hyvä suhde. Moni lapsi kaipaa tukea sosiaaliin taitoihin niin tällöin pystyttäisiin välitunnilla auttamaan näissä tilanteissa ja selvittämään ristiriitoja. Eräs opettaja kertoi, että hän tuki yhtä oppilastaan sosiaalisissa tilanteissa niin, että hän oli tietyn välimatkan päässä koko välitunnin ja pelkkä oppilaan katse riitti siihen, että opettaja tiesi, että nyt tarvitaan apua ja hän oli heti paikalla auttamassa tilannetta eteenpäin. Tällöin vältyttiin fyysisiltä yhteenotoilta ja samalla opittiin tärkeitä sosiaalisia taitoja. Riittävä aikuismäärä nähtiin erittäin positiivisena asiana, mutta vain yhdessä haastattelussa koettiin, että aikuisresurssit ovat riittävät.

” Joo siis meillä oli sellanen käytäntö et niinko luokanopettaja oli oman luokkansa kanssa välkällä et valvoi omaa luokkaa ja sain kuulla et ne tilanteet pystyttiin selvittää samantien, opettaja näki tilanteet ja tuns oppilaat ja selvitti heti. Se oli tosi tehokasta.”

Haastatteluissa nousi esiin myös erilaisia materiaaleja, mitä opettajat käyttivät ennaltaehkäisyssä. Suosituimmat oli Huomaa hyvä ja Lions Quest -ohjelmat. Opettajat myös kokivat, että materiaaleja löytyy hyvin.

7 Pohdinta

Kiusaaminen on aihe, josta nykyään puhutaan paljon julkisestikin ja siihen pyritään puuttumaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Koulukiusaamista on tutkittu paljon Suomessa ja maailmalla. Uutisoinnin perusteella kiusaaminen on muuttunut entistä raaemmaksi ja lasten sekä nuorten pahoinvointi on lisääntynyt, joka osittain purkautuu myös kiusaamisena. Perusopetuslaissa on määrätty, että jokaisessa koulussa on oltava kiusaamisen vastainen toimintamalli kiusaamistapauksia varten. Tutkimukseni perusteella Kiva koulu - ohjelma on suosittu keino selvittää kiusaamistapauksia ja yhä useammassa koulussa se on käytössä. Tutkimukseni näkökulma oli selvittää koulukiusaamisen huomaamista, ennaltaehkäisyä ja siihen puuttumista opettajien kokemusten perusteella. Mitä keinoja he käyttävät ja miten toimiviksi ne koetaan sekä mitä haasteita niissä esiintyy.

Opettajalla on suuri vastuu koulukiusaamiseen liittyen ja tutkimukseni perusteella he suhtautuvat kiusaamiseen vakavasti sekä korostavat ennaltaehkäisyn tärkeyttä. Halusin tutkimuksessani tuoda esiin myös konkreettisia keinoja avuksi kiusaamisen huomaamiseen, puuttumiseen ja ennaltaehkäisyyn. Eri kouluissa on eri käytäntöjä ja opettajalla on myös mahdollisuus vaikuttaa omiin toimintatapoihin. Useissa haastatteluissa nousi kuitenkin esiin koulujen yhteinen linja ja työyhteisön jäsenet sitoutuvat noudattamaan niitä. Opettajat kokivat myös työyhteisön ilmapiirin vaikuttavan oppilaiden hyvinvointiin sekä sitä kautta kiusaamistapausten määrään. Opettajien voidessa hyvin myös oppilaat voivat paremmin ja tällöin kiusaamista esiintyy vähemmän.

7.1 Tulosten suhde aikaisempiin tutkimuksiin

Tämän tutkimuksen perusteella opettajat, joilla on pitkä työkokemus takana kokevat huomaavansa kiusaamisen helpommin kuin vasta aloittaneet opettajat. Kaikki opettajat painottivat huomaamisessa oppilaan tuntemusta ja oppilaiden arjessa mukana olemista sekä luottamuksellista suhdetta oppilaisiin tämä tukee Hamaruksen ja Kaikkosen (2009) tutkimustuloksia. Huomaaminen koettiin myös helpommaksi, jos koululla oli hyvin aikuisresursseja käytössä, sama tulos saatiin Forsbergin, Hortonin ja Thorbergin (2020) tutkimuksessa. Erona samaan tutkimukseen oli siinä, että tässä tutkielmassa vain kaksi opettajaa nosti esiin koulujen fyysiset tilat liittyen kiusaamisen huomaamiseen. Arjen

hektisyys nousi esiin monesti, jolloin koettiin, ettei ehditty viettää aikaa oppilaiden kanssa eikä havainnoida riittävästi oppilaita. Hyvä huomio oli myös se, että joskus ulkopuolelta luokkaan tuleva esimerkiksi erityisopettaja tai kouluterveydenhoitaja voi havaita kiusaamisen, koska katsoo tilannetta eri silmin.

Suurin osa opettajista kertoi, että useimmiten oppilaat tulevat itse kertomaan kiusaamisesta. Huoltajat ottavat myös yhteyttä, mutta se ei ole niin yleistä. Silloin kiusaaminen on yleensä jatkunut jo pidempään tai sitä ei ole saatu puuttumisesta huolimatta loppumaan. Hieno huomio oli myös se, että yhä useammin toisetkin oppilaat saattavat tulla kertomaan, jos jotakin luokkakaveria kiusataan. Kiviojan ja Puroilan (2017) tutkimuksessa oppilaat kuitenkin odottavat opettajan huomaavan kiusaamisen ja eivät välttämättä aina uskalla siitä itse kertoa. Tässä tutkielmassa opettajat kertoivat, sitä miten haastavaa välillä kiusaamisen huomaaminen on, vaikka he yrittävät eri keinoin huomata kiusaamisen. Kiusaaminen tehdään usein niin salassa ja sosiaalisesti taitavasti, että opettajan on melkein mahdotonta huomata sitä.

Tässä tutkielmassa kiusaamistapausten selvittäminen nähtiin myös oppimistapahtuma, jossa on mahdollisuus oppia sosiaalisia- ja tunnetaitoja. Selvittelyä ei pitäisi pelätä vaan nimenomaan nähdä se tilaisuutena uuden oppimiselle. Opetella uusia keinoja selvittää ristiriitoja, kehittää empatiakykyä sekä oppia ottamaan vastuuta omaan toimintaan liittyen, mikä on oikein ja mikä väärin. Samansuuntaisia tuloksia on saanut Yu-Hsien, Martin ja Li-Mingin (2021) tutkimuksessaan koulukiusaamisen selvittämisestä. Tutkielmassani nousi myös hyvin vahvasti esiin, että yleisin kiusaamismuoto tällä hetkellä kouluissa on ryhmän ulkopuolelle jättäminen ja Tainion (2006) tutkimuksessa opettajat kokivat, että ulkopuolelle jättämiseen on haastavinta puuttua. Sama asia nousi pintaan opettajien haastatteluissa, että siihen on välillä hankala löytää ratkaisuja ja vie aikaa, mutta opettajat kokivat asian kuitenkin niin vakavaksi, että osa oli valmiita, vaikka pysäyttämään muun opetuksen siksi ajaksi, että tilanteeseen löydetään ratkaisu. Tämä kertoo siitä, että opettajat suhtautuvat kiusaamiseen vakavasti ja myös puuttuvat siihen tehokkaasti sekä sinnikkäästi etsivät toimivia keinoja puuttua.

Yhtäläisyyksiä löytyi myös Strindbergin ja Hortonin (2022) tutkimuksen kanssa liittyen kiusaamisen ja ystävyysuhteiden merkitykseen. Opettajat olivat sitä mieltä, että ystävyysuhteet ovat erittäin merkittävässä roolissa kiusaamistapauksissa, silloin kiusaaminen ei tunnu ihan niin pahalta, jos on ystäviä ja myös ystävät usein puolustavat kiusattua tai

ainakin osoittavat jälkeenpäin tukensa elleivät uskalla itse kiusaamistilanteessa puolustaa. Kiusatun on todella tärkeä saada kokemuksia siitä, että kuuluu ryhmään ja tämä tukee myös Tenhusen (2008) tutkimustuloksia, siitä että opettajalla on monia eri keinoja ja tilanteita, joissa pystyy tukemaan sitä, että jokainen oppilas saa ryhmään kuulumisen tunteita ja hänet hyväksytään omana itsenään sekä hänellä on turvallista olla ryhmässä.

Tutkielmani mukaan KiVa koulu osoittautui todella yleiseksi kouluissa ja KiVa tiimin vastuulla oli, kaikki kiusaamistapausten selvittelyt myös KiVa oppitunnit koettiin hyödyllisiksi. KiVa koulu oli pidetty ja se koettiin toimivaksi sekä tehokkaaksi tavaksi selvittää kiusaamistapauksia. Tulokseni on hyvin samansuuntainen Sainion (2014) KiVa tutkimuksen kanssa ja KiVa kouluissa myös koettiin, että kiusaaminen on suht hyvin hallinnassa sekä kiusaaminen on enemmän vähentynyt kuin lisääntynyt kuten Salmivallin ja Yangin (2014) tutkimuksessa KiVa kouluissa kiusaamista esiintyi vähemmän kuin kouluissa, jotka eivät kuuluneet KiVaan. Seurantakeskustelut ja asioiden kirjaaminen ylös nousivat monissa haastatteluissa esille, kun puhuttiin KiVa koulun toimivuudesta sekä sen positiivista puolista. Kehittämisestä keskustellessa opettajat nostivat esiin, että selvittelyyn oli liian vähän aikaa käytössä sekä KiVa opettajia olisi jossain kouluissa saanut olla jopa enemmän, koska tapauksia oli niin paljon sekä ryhmäytymiseen olisi voinut vielä enemmän käyttää myös KiVa opettajia.

Tutkielmani tuloksista löytyi yhtäläisyyksiä myös Heinin (2017) tutkimuksen kanssa liittyen kodin ja koulun yhteistyöhön kiusaamistilanteissa. Yhteistyön tulisi olla avointa ja sujuvaa sekä huoltajien kiusaamisepäilyihin suhtautua vakavasti ja selvittää aina, mistä on kyse. Huoltajien kanssa on tärkeää keskustella asioista ja myös huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeä osa kiusaamiseen puuttumista sekä ennaltaehkäisevää työtä. Erona Heinin (2017) tutkimukseen tässä tutkielmassani opettajat kokivat, että suhtautuvat aina vakavasti kiusaamisepäilyihin ja korostivat luottamuksellista suhdetta huoltajiin sekä panostavat yhteistyöhön esimerkiksi soittamalla koteihin viestien sijaan. Tällöin myös huoltajilla on mahdollisuus avata asiaa paremmin sekä saada opettajilta myös kasvatuksellista tukea tilanteeseen.

Ennaltaehkäisystä keskustellessa tutkielmassani nousi hyvin tärkeäksi luokan yhteishenki ja se, että sen eteen pitää tehdä töitä sekä opettajalla itsellään on myös suuri vaikutus luokan dynamiikkaan. Opettajan oma asenne ja suhtautuminen asioihin vaikuttaa hyvin pitkälti myös

oppilaisiin. Opettajan on tärkeää olla helposti lähestyttävä, oikeudenmukainen, luotettava, mutta myös auktoriteettia pitää olla. Hyvin samankaltaisia tuloksia kuin Rolandin ja Gallowayen (2010) tutkimuksessa, miten luokkahuone vaikuttaa kiusaamiseen. Luokan sosiaalisella rakenteella on suuri merkitys kiusaamisen esiintymiseen, siksi on erityisen tärkeää panostaa ryhmäytymiseen, yhdessä tekemiseen ja siihen, että luokassa kaikilla olisi ystäviä. Oppilaat myös kohtelisivat toisiaan kunnioittavasti. Opettajat toivat haastatteluissa esiin monia konkreettisia keinoja ennaltaehkäisyyn. Erityisesti mieleen jäi luokan sosiaalisen rakenteen kannalta, että luokassa pitää vallita todella hyvä yhteishenki ennen kuin oppilaat voivat valita itse pareja/ryhmiä sekä, että kaikkien kanssa pitää harjoitella yhteistyötä ja toisille puhumiseen kiinnittää huomiota. Opettajan oma esimerkki on tässäkin tärkeä, miten itse puhuu työkavereille/oppilaille/huoltajille.

7.2 Tutkielman arviointi ja kriittinen pohdinta

Tämän tutkielman tuloksia tarkastellessa on hyvä huomioida, että haastateltavien määrä oli hyvin pieni. Haastattelin vain kymmentä alakoulun opettajaa, joten mitään johtopäätöksiä ei voi niin pienen aineiston pohjalta tehdä. Opettajien työkokemuksen määrä vaihteli vuodesta kolmeenkymmeneen vuoteen, joten tämä toi jotain eroavaisuuksia opettajien näkökulmaan. Pidemmän työkokemuksen omaavilla oli suhde kiusaamiseen tietyllä tavalla muuttunut. Osalla oli myös huomattavasti enemmän kokemusta koulukiusaamista ja sen parissa työskentelystä. Tässä on myös tärkeä huomioida, että tulokset perustuvat opettajien omiin kokemuksiin ja muistoihin, joista osasta on jo pidempikin aika. Kyseiset tilanteet ovat tapahtuneet menneisyydessä ja harvempi tilanne olisi ollut parhailtaan menossa koulussa.

Tutkielmani aineisto oli hyvin rajallinen ja haastateltavien koulutustaustat erosivat myös toisistaan. Kaikki toimivat alakoulun opettajina, mutta koulutuksissa oli paljon eroavaisuutta, joten tarkempi raja-
aus voisi toimia paremmin ja tuottaa myös tarkempia tuloksia. Alakoulun opettajat koskevat ensimmäisen ja kuudennen luokan väliä, joten siinäkin kohtaa voisi tehdä vielä tarkempia rajoituksia luotettavimpien tulosten saamiseksi koskemaan tiettyä ikäryhmää. Kriittisenä pohdintana mietin myös sitä, että tutkimusaihetta olisi voinut rajata vielä tarkemmin. Nyt tavoitteenani oli tutkia samanaikaisesti kolmea teemaa: koulukiusaamisen

huomaamista, puuttumista ja ennaltaehkäisyä. Teemat olivat kuitenkin yllättävän laajoja ja olisin saanut vielä tarkempia tuloksia keskittymällä vain yhteen teemaan monipuolisemmin. Nyt en pystynyt keskittymään niin laajasti teemoihin, kuin olisin halunnut.

Teemahaastattelu sopii mielestäni hyvin tämän tutkielman tulosten keruumenetelmäksi. Tällöin sain esittää tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä ja haastateltavat saivat kertoa vapaammin omista kokemuksistaan. Haastateltavilla oli myös mahdollisuus kertoa asioista haluamallaan tavalla. Yksilöhaastatteluissa pystyin keskittymään täysin haastateltavaan ja pyrin luomaan avoimen ilmapiirin. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi sopi hyvin aineiston käsittelyyn, koska tämä oli laadullinen tutkimus ja näin pystyin nostamaan esiin mielestäni tärkeitä asioita aineistosta teemojen mukaan.

7.3 Tulosten hyödyntämismahdollisuuksia ja jatkotutkimus ehdotuksia

Koulukiusaaminen on ajankohtainen ja tärkeä aihe, johon opettajien tulisi aina heti mahdollisimman tehokkaasti puuttua. Kiusaamista ei tule hyväksyä missään muodossa, ja opettajan oma suhtautuminen kiusaamiseen on myös merkittävässä roolissa. Tämän tutkielman tarkoitus oli selvittää toimia keinoja huomata, puuttua ja ennaltaehkäistä kiusaamista. Kiusaamisen huomaamisessa erityisen tärkeää on oppilaiden tuntemus ja, että on läsnä oppilaiden koulupäivässä. Puuttumisessa Kiva koulu koettiin pääosin hyvänä ja tehokkaana keinona puuttua kiusaamiseen. Seurantakeskustelun ja havainnoinnin merkitys puuttumisen jälkeen on myös erittäin merkittävässä osassa. Ennaltaehkäisyssä korostui ryhmäytymisen tärkeys ja luokan ilmapiiri sekä yhdessä työskentely oppilaiden kesken. Tunnetaitojen harjoittelu nousi myös hyvin usein esille. Suurin osa opettajista oli myös sitä mieltä, että oppilaiden ei tulisi itse päättää pareja/ryhmiä ellei luokassa vallitse erittäin myönteinen ja hyvä henki. Opettajankoulutuksessa tulisi myös enemmän käsitellä koulukiusaamista ja opettajien on tärkeää perehtyä aihetta käsitteleviin tutkimuksiin.

Opettajat korostivat ennaltaehkäisyn merkitystä ja myös eräs opettaja koki, että heidän koulussaan oli erittäin vähän kiusaamista, johtuen hyvästä aikuisresurssien määrästä. Tässä koulussa myös koettiin erittäin tehokkaaksi kiusaamiseen puuttuminen. Mielenkiintoista olisikin tutkia tätä aihetta oppilaiden näkökulmasta, mitä he ajattelevat koulukiusaamisesta ja miten he kokevat, että opettajat siihen puuttuvat? Sekä, miten oppilaat kokevat kiusaamisesta

kertomisen ja puuttumisen tilanteeseen, jossa kaveria kiusataan? Kuinka suuri merkitys oppilaiden mielestä opettajan roolilla on siihen, että esiintyykö luokassa kiusaamista vai ei?

7.4 Johtopäätökset

Tämän tutkielman perusteella koulukiusaaminen tulee useimmiten ilmi oppilaiden itse kertomana. Aina kiusaaminen ei kuitenkaan tule ilmi, koska oppilaat eivät uskalla kertoa siitä tai ajattelevat, että kukaan ei voi tilanteelle mitään. Opettajalla on suuri vaikutus siihen, että oppilaat uskaltavat puhua vaikeistakin asioista. Oppilas aistii sen, jos opettaja ei oikeasti ole kiinnostunut oppilaiden asioista tai on epäluotettava. Jokaisen opettajan tulisi olla aidosti kiinnostunut oppilaiden hyvinvoinnista, välittävä, luotettava ja läsnä oleva koulupäivien aikana. Opettajan ja oppilaan välinen suhde ei rakennu välttämättä aina helpolla, mutta opettajan tulisi pyrkiä luomaan jokaiseen oppilaaseen niin hyvä suhde, että oppilas uskaltaisi kertoa, esimerkiksi jos häntä kiusataan. Oppilaan tuntemus on myös erittäin tärkeää, jos oppilaalla on jokin huoli, niin yleensä opettaja huomaa sen jostain merkistä, esimerkiksi käytös muuttuu.

Ennaltaehkäisyyn merkitys on valtava koulukiusaamisessa ja opettajat pitivätkin sitä todella tärkeänä. Koulukiusaamisen ennaltaehkäisyssä parhaiten toimii ryhmäyttäminen, tunne- ja sosiaalisten taitojen harjoittelu sekä opettajien ja kouluyhteisön esimerkki siitä, että kiusaamista ei hyväksytä missään muodossa. Hyvä ja positiivinen luokkahenki sekä oppilaiden yhteiseen hiileen puhaltaminen on opettajan työn tärkeimpiä tehtäviä, koska se vaikuttaa oppimiseen, jos oppilailla on hyvä ja turvallinen olo luokassa, silloin tapahtuu myös oppimista. Oppilaita voi myös motivoida erilaisilla huomaava -kampanjoilla, joista seuraa jokin yhteinen palkinto. Esimerkiksi koko luokka kerää yhteiseen purkkiin helmiä, esimerkiksi ystävällisestä käytöksestä, puhuu kaverille kauniisti, auttaa kaveria, ottaa kaverin leikkiin mukaan tai lohduttaa kaveria. Erityisen tärkeää on myös, että jokaisella oppilaalla olisi kavereita. Kouluissa on paljon oppilaita, jotka tarvitsevat myös tukea ja apua tunne- ja sosiaalisiin taitoihin. Oppilaiden yleinen hyvinvointi myös herättää opettajissa yhä useammin huolta ja oppilashuoltoa kaivattiin enemmän koulun puolelle oppilaiden tueksi.

Kiusaamiseen on puututtava välittömästi, kun se tulee ilmi, mitä nopeammin siihen pystytään reagoimaan, sitä helpompaa se on saada loppumaan. Opettajat puuttuvat kiusaamiseen keskustelemalla erikseen oppilaiden kanssa ja kertomalla huoltajille tilanteesta. Pienimpien oppilaiden kohdalla myös piirtämistä kannattaa käyttää apuna. Monissa kouluissa on käytössä KiVa koulu -ohjelma ja opettajien mielestä se on tehokas keino puuttua kiusaamiseen, jos luokanopettaja ei saa kiusaamista loppumaan. Moniammatillisesta työryhmästä kannattaa myös hakea apua, jos kiusaaminen puuttumisesta huolimatta jatkuu. Verso eli vertaissovittelumalli ei ollut niin suosittu kuin KiVa koulu, mutta opettajat kokivat, että se toimii isompien oppilaiden kohdalla, jos sen käyttöön on perehdytty hyvin. Kiusaamistapauksissa on tärkeää selvittää syy siihen, miksi oppilas kiusaa, jotta kiusaaminen voidaan saada loppumaan. Kiusatun on tärkeää myös saada apua ja tukea sekä tarvittaessa löytää hänelle ystäviä. Opettajien on hyvä seuraila tilannetta tarkkaan puuttumisen jälkeenkin ja varmistaa näin, että kiusaaminen on oikeasti loppunut.

Lähteet

Adewoye, S. & Plessis, A. 2021. Factors that Influence Emotional Disturbance among School Bullying Bystanders. *International journal of emotional education*, 13(1), 35-50.

Aho, S. & Laine, K. 2004. *Minä ja muut: kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen*. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Alexeyev, E. B. & Beaty, L. A. 2008. The problem of school bullies: What the research tells us, 43(169), 1-11.

Aaltola, J. & Valli, R. 2015. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Juva: Bookwell Oy.

Bork-Hüffer, T., Mahlke, B. & Kaufmann, K. 2020. (Cyber)Bullying in schools – when bullying stretches across conflicting spaces. *Children's Geographies*, 19(2), 241-253.

Caines, A. 2021. Keeping School Learning Environments Safe from Bullying. *BU Journal of Graduate Studies in Education*, 26-30.

Ciplef, J. 2021. Overcoming Barriers to Anti-Bullying Interventions. *BU Journal of Graduate Studies in Education*, 13(2), 47-53.

Davis, J., El Sheikh, A., Espelage, D., Ingram, K., Merrin, G. & Valido, A. 2019. Examining Pathways between Bully Victimization, Depression, & School Belonging Among Early Adolescents. *Journal of child & family studies*, 2365-2378.

Eskola, J. 2007. 6–8? (Teema)haastattelututkimuksen toteuttamisesta. Teoksessa L. Viinamäki & E. Saari (toim.) *Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Tammi, 32–46.

Farrington, D. & Ttofi, M. 2009. How to Reduce School Bullying, Victims and Offenders, 4(4), 321-326.

Fluck, J. 2017. Why Do Students Bully? An Analysis of Motives Behind Violence in Schools. *Youth & Society*, 49(5), 567-587.

Forsberg, C., Horton, P., & Thornberg, R. 2020. "It's hard to be everywhere": Teachers' perspectives on spatiality, school design and school bullying, 12(2), 41 – 55.

Galloway, D. & Roland, E. 2002. Classroom influences on bullying. *Educational Research*, 44(3), 299-312.

Garandau, C. 2014. School bullies' quest for power: implications for group dynamics and intervention. Turku: University of Turku.

Gellin, M. 2011. *Sovittelu koulussa*. Juva: Bookwell Oy.

Hai-Jeong, A., Philip C. R. & Scott, G. 2013. Teacher–Student Agreement on “Bullies and Kids They Pick On” in Elementary School Classrooms: Gender and Grade Differences. *Theory Into Practice*, 257-263.

Hamarus, P. 2008. *Koulukiusaaminen – huomaa, puutu, ehkäise*. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

Hamarus, P. 2012. *Haukku haavan tekee. Puututaan yhdessä kiusaamiseen*. Juva: WS Bookwell Oy.

Hamarus, P. & Kaikkonen, P. 2008. School bullying as a creator of pupil peer pressure, *Educational Research*, 50(4), 333-345.

Hein, N. 2017. New perspectives on the positioning of parents in children's bullying at school. *British Journal of Sociology of Education*, 38(8), 1125-1138.

Herkama, S. 2013. Koulukiusaaminen: Loukkaavat vuorovaikutusprosessit oppilaiden vertaissuhteissa. *Puheviestinnän vuosikirja 2013*, 29-34.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. p. Helsinki: Tammi.

Horton, P. & Strindberg, J. 2022. Relations between school bullying, friendship processes, and school context. *Educational Research*, 64(2), 242-256.

Hyvärinen, M., Nikander, P., & Ruusuvuori, J. 2010. Haastattelun analyysi. Vastapaino.

Hästbacka, N. 2018. Monialainen verkostotyö ja koulukiusaaminen. Nuorisotutkimusseura.

Kaski, S. & Nevalainen, V. 2017. Irti Kiusaamisesta ja Kiusaajista. Helsinki: Kirjapaja.

Ketonen, R-M. & Joronen, K. 2014. Alakoululaisen kokemukset koulukiusaamisesta ja vanhemman valvonta. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 51(1), 47-58.

Kivioja, I., & Puroila, A.-M. 2017. Alakoulun arkea lasten kertomana. *Kasvatus & Aika*, 11(1), 41-53.

Lester, L., Waters, S., Pearce, N., Spears, B., & Falconer, S. 2018. Pre-service Teachers: Knowledge, Attitudes and their Perceived Skills in Addressing Student Bullying. *Australian Journal of Teacher Education*, 43(8).

Li-Ming, C., Martin, V. & Yu-Hsien, S. 2021. Exploring Teachers' Competence in Immediately Intervening in School Bullying: Developing a Valid Intervening Process. *Journal of Psychologists and Counsellors in schools*, 31(21), 5-35

Lämsä, A-L. 2009. Mun on paha olla: näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa J. Metsämuuronen (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 79–147.

Mäkijärvi, L. 2008. Aikuisen vastuu. Miten kasvatat tämän ajan lasta? Asikkala: Kirjatalo.

Olweus, D. 1992. Kiusaaminen koulussa. Helsinki: Otava.

Pečjak, S. & Pirc, T. 2017. Bullying and Perceived School Climate: Victims' and Bullies' Perspective. *Studia Psychologica*, 59(1), 22-33.

Perusopetuslaki 2013/1267. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

POPS 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet>

Puusa, A. et al. 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus.

Pöyhönen, V. 2021. Noidan kehästä pois. Helsinki: Tammi.

Menesini, E. & Salmivalli, C. 2017. Bullying in schools: the state of knowledge and effective interventions. *Psychology, Health & Medicine*, 22(1), 240-253.

Repo, L. 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sainio, M. 2014. KiVa Koulu® -ohjelma suomalaisissa peruskouluissa: Miten ohjelmaa toteutetaan tai miksi sitä ei käytetä? Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama selvitys. Haettu 7.5.2022. Saatavilla: <http://www.kivakoulu.fi/assets/files/KiVa-tutkimusraportti.pdf>

Salmivalli, C. 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. 2. uudistettu painos. Juva: WS Bookwell Oy.

Salmivalli, C. & Yang, A. 2014. Effectiveness of the KiVa antibullying programme on bully-victims, bullies and victims. *Educational Research*, 57(1),

Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E., & Saari, S. 1995. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Kirjapaino: Rauma.

Tainio, L. 2016. Kiusoittelun kielioppi: nuorten elämää luokkahuoneissa. Kielenkäyttäjän muuttuvissa instituutioissa - The language user in changing institutions, 21-42.

Tenhunen, A. 2008. Hiljaisen tuen tekoja – Kertomuksia luokanopettajien keinoista mahdollistaa ryhmään kuulumista. *Aikuiskasvatus*, 288-297.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2021. Kouluterveyskysely. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/AOL_webinaari_1.2.2022_Kouluterveyskysely_JH_0.pdf

Terävä, H.: *Joka kymmenes oppilas ei uskalla kertoa kiusaamisesta eikä tiedä, miten kiusaamiseen puututaan kouluissa*. Yle uutiset. 24.8.2022. Luettu 2.9.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-12579985>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. <https://tenk.fi/fi>

Turun yliopiston datapolitiikka. 2016.

https://www.utu.fi/sites/default/files/public%3A/media/file/ty_datapolitiikka.pdf

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko

Teemahaastattelu

Haastattelurunko

Taustakysymykset:

Kerro omasta työstäsi, mitä teet tällä hetkellä?

Millaisessa koulussa opetat?

Kertoisitko, kuinka kauan olet työskennellyt opettajana?

Mitä luokka-astetta opetat tällä hetkellä?

Mitä ajatuksia koulukiusaaminen sinussa herättää?

Koulukiusaamisen huomaaminen:

Miten kiusaaminen useimmiten tulee ilmi luokassasi/työssäsi?

Entä koulussasi?

Ketkä kiusaamisesta useimmiten ensimmäisenä kertoo? (oppilaat, vanhemmat, joku muu tahon)

Miten herkästi koet, että huomaat kiusaamisen?

Mitä ajattelet, miksi kiusaaminen jää välillä huomaamatta?

Käytätkö jotain tiettyjä keinoja selvittääksesi, onko luokallasi kiusaamista?

Millaisia? Kerro lisää.

Oletko ollut tilanteessa, että kiusaaminen on jatkunut jo kauan ja sitä ei ole huomattu? Jos olet niin kerro siitä lisää.

Koulukiusaamiseen puuttuminen

Miten tunnistat, mikä on kiusaamista?

Millaista kiusaamista luokassasi/työssäsi useimmiten ilmenee? Entä koulussasi?

Onko eroa tyttöillä/pojilla?

Miten sinä lähdet kiusaamistapausta selvittämään?

Minkälaisia toimintatapoja käytät? Onko koulullanne oma toimintamalli? Millainen? Koetko sen toimivaksi (vahvuudet ja heikkoudet)? Miten, sitä voisi vielä parantaa?

Onko koulullanne muita keinoja puuttua kiusaamiseen?

Puututaanko koulussasi mielestäsi tarpeeksi tehokkaasti kiusaamiseen?

Mitä haasteita koulussa on kiusaamisen puuttumiseen liittyen?

Oletko joskus ollut tilanteessa, jossa kiusaamista ei ole saatu loppumaan? Jos olet ollut, miten silloin toimittiin?

Miten yhteistyö huoltajien kanssa käynnistyy?

Kerrotko hieman lisää yhteistyöstä huoltajien kanssa kiusaamistapauksessa.

Koetko, että kiusaaminen on muuttunut työurasi aikana? Jos on niin, miten?

Onko mielestäsi kiusaaminen lisääntynyt vai vähentynyt, jos ajattelet vuosia taaksepäin?

Koulukiusaamisen ennaltaehkäisy:

Minkälaisia merkityksiä ennaltaehkäisyllä mielestäsi on?

Millä tavoin/keinoin pyrit ennaltaehkäisemään kiusaamisen syntymistä luokassasi? Entä koulussasi?

Kuinka tärkeäksi koet oman esimerkkisi ja toimintasi ennaltaehkäisyn kannalta?

Oma työ:

Arvioi omaa osaamistasi kiusaamistyössä: Mitkä ovat sinun vahvuutesi? Entä heikkoudet?

Kuinka paljon kiusaamistyö vie aikaa työssäsi?

Haluatko, vielä lisätä jotain?